

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Katedra studií občanské společnosti

**Pionýr: proměny organizace
v kontextu sametové revoluce**

Diplomová práce

Vedoucí práce:
Mgr. Tereza Pospíšilová, M.A., Ph.D.

Autor:
Bc. Lenka Urmanová

Praha 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Tereze Pospíšilové, M.A., Ph.D. za podporu a mnoho cenných rad při vedení mé diplomové práce..

Můj velký dík za ochotné poskytnutí rozhovorů patří všem respondentům. Bez informací, které mi sdělili, by provedení výzkumu nebylo možné.

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na zkoumání organizace Pionýr, která má mezi organizacemi působícími v oblasti dětí a mládeže velmi specifické postavení. Jedná se o kvalitativní výzkum, který analyzuje fungování pionýrské organizace před rokem 1989, její transformaci do podoby občanského sdružení a stav po dvaceti letech od obnovení samostatného Pionýra. Stěžejní téma představuje transformace Pionýra a to, jak tento proces vnímají představitelé organizace v rozhovorech a dokumentech. Práce zkoumá, zda lze příběh Pionýra lépe interpretovat v kontextu představy zlomu v roce 1989, nebo spíše představy kontinuity. Na závěr pak identifikuje a analyzuje jednotlivé aspekty zlomu a kontinuity.

Klíčová slova: Pionýr, PO SSM, SSM, transformace

Abstract

This thesis is focused on examining the organisation Pionýr, which has a unique position among the organisations working with children and youth. It is a qualitative research, which analyses the functioning of the organisation Pionýr before 1989, its transformation into a civic association and status twenty years after renewal of the independent Pionýr. Main topic is the transformation of the Pionýr organisation and how do the organisation leaders perceive it in interviews and documents. The thesis examines, if it is better to interpret the story of the Pionýr in the context of break in 1989 or rather in the context of continuity. In conclusion there are identified and analysed particular aspects of the break and the continuity.

Key words: Pionýr, PO SSM, SSM, transformation

Obsah

1. Úvod	7
I. ČÁST	9
2. Vymezení občanského sdružení Pionýr	10
3. Historie pionýrské organizace	13
3.1 Historie 1948-1968	13
3.2 Historie 1968 až 1970	16
3.3 Historie 1971-1989	19
3.4 Historie 1989 - nyní	21
4. Občanská společnost po listopadu 1989 – zlom nebo kontinuita?...	26
II. ČÁST	28
5. Metodologie výzkumu	29
5.1 Cíle výzkumu	29
5.2 Výzkumné otázky	29
5.3 Výzkumný design	29
5.4 Metoda výběru vzorku	30
5.5 Metoda sběru dat	31
5.6 Metoda analýzy dat	32
5.7 Etické problémy	33
6. Vnímání ideologie v Pionýru	34
6.1 Ideologie všude	35
6.2 Význam konkrétní osoby vedoucího	35
6.3 Prožívání jiné reality u dětí, u vedoucích, u funkcionářů	36
6.4 Rovina lidských interakcí (přátelství, partnerství)	37
7. KSČ, Národní fronta, SSM	39
8. Proces transformace Pionýra	44
9. Aspekty kontinuity a zlomu z hlediska transformace Pionýra	48
9.1 Navázání na Pionýra z let 1968 až 1970	48

9.2	Minulost organizace z hlediska kontinuity a zlomu	49
9.3	Název organizace	52
9.4	Majetek	57
9.5	Činnost s dětmi	62
9.6	Výchovné hodnoty	63
9.7	Dobrovolnictví	64
9.8	Motivace	66
9.9	Politická nezávislost	68
9.10	Ideologie	71
9.11	Oddělení od SSM, znovunabytí právní subjektivity	71
9.12	Ekonomika	72
9.13	Demokratický princip	73
9.14	Organizační výstavba	73
9.15	Členství	74
9.16	Vztah ke škole	74
9.17	Placení skupinové vedoucí	75
9.18	Přežití	75
10.	Závěr	77
	Seznam použitých zkratk	82
	Seznam použité literatury a zdrojů	83

1. Úvod

Prvotním impulzem k volbě tématu diplomové práce bylo mé dlouholeté členství v občanském sdružení Pionýr. Organizací jsem prošla jako dítě, posléze jsem se stala instruktorkou a vedoucí oddílu, v současné době působím jako vedoucí pionýrské skupiny a také člen České rady Pionýra. K problematice Pionýra neexistuje téměř žádná literatura, jedinou výjimkou je francouzsky psaná publikace autorky Sandrine Devaux, zabývající se transformací Pionýra. Z ní jsem také při psaní často vycházela a konfrontovala s ní výsledky mé analýzy. Doufám, že má práce přispěje k objasnění příběhu Pionýra a stane se zdrojem informací pro další zájemce o tuto problematiku.

Díky své historii před rokem 1989 zaujímá Pionýr specifické postavení mezi organizacemi zabývajícími se volnočasovými aktivitami dětí a mládeže. Cílem práce je analyzovat, jak organizace fungovala před rokem 1989, jakým způsobem proběhla její transformace do nynější podoby a jak funguje v současné době, kdy oslavila dvacetileté výročí obnovení. Důraz je kladen především na identifikaci a analýzu aspektů zlomu a kontinuity v příběhu Pionýra.

Práce se zaměřuje zejména na analýzu pohledu Pionýra sama na sebe, představuje pohled lidí z Pionýra, jejich optiku, jejich interpretaci. Hlavním zdrojem dat proto byly rozhovory s představiteli organizace a dokumenty vydané organizací. Usilovala jsem o zaujetí neutrálního postoje, i když přiznávám, že jako pro členku organizace to pro mě byl nelehký úkol. Přesto jsem přesvědčená, že práce není obhajobou Pionýra, ale snaží se podat co nejpravdivější obraz zkoumaného problému.

Diplomová práce je členěna na dvě části. První je orientována spíše teoreticky; snaží se čtenáře seznámit s problematikou a zasadit ji do širšího kontextu. Druhá část pak představuje výsledky vlastního empirického šetření.

Kapitola první je úvodní. Druhá kapitola vymezuje postavení občanského sdružení Pionýr v rámci české občanské společnosti a dále v rámci organizací působících v oblasti dětí a mládeže. Třetí kapitola pojednává o historii pionýrské organizace v kontextu doby; je rozdělena do čtyř podkapitol mapujících klíčová období ve vývoji Pionýra. Čtvrtá kapitola připravuje půdu pro interpretaci výsledků analýzy, seznamuje čtenáře s teoretickým zázemím pro úvahy o kontinuitě a zlomu.

Druhá část diplomové práce je uvedena kapitolou o metodologii, která popisuje cíle výzkumu, výzkumné otázky, výzkumný design, metody výběru vzorku a sběru dat, metodu analýzy dat, etické problémy. Cílem dalších kapitol je nalézt odpovědi na výzkumné otázky. Šestá, sedmá a osmá kapitola usilují o objasnění otázek, jak fungoval Pionýr před a po roce 1989 a jak vývoj organizace vnímají lidé, kteří působí v jejím vedení. Přípravují tak půdu pro porozumění dění v Pionýru v době jeho transformace a po ní. Šestá kapitola popisuje vnímání ideologie v Pionýru, sedmá se zabývá vztahem pionýrské organizace ke KSČ, Národní frontě a SSM. Osmá kapitola podrobněji popisuje dění kolem transformace organizace. Devátá, nejobsáhlejší kapitola pak identifikuje jednotlivé aspekty kontinuity a zlomu v příběhu Pionýra a snaží se tak dát odpověď na poslední ze specifických výzkumných otázek. Čtenář tak získá porovnání, jak organizace fungovala před rokem 1989 a jak funguje nyní; dozví se, na co se navázalo a v jakých ohledech naopak došlo ke změnám. V deváté kapitole se opakují i témata z předchozích tří kapitol, je zde však zdůrazněn pohled z perspektivy kontinuity a zlomu. V závěru jsou shrnuty dílčí závěry a zodpovězeny výzkumné otázky.

I. ČÁST

2. Vymezení občanského sdružení Pionýr

Pionýr je nestátní neziskovou organizací působící na území České republiky. Nejprve bychom si měli objasnit, co to vlastně nestátní neziskové organizace jsou. Můžeme použít strukturálně-operacionální definici, která je v literatuře nejběžnější. Podle ní mají nestátní neziskové organizace následující vlastnosti: jsou institucionalizované, soukromé, nerozdělující zisk, samosprávné a nezávislé, dobrovolné (Salamon, Anheier, cit. in Škarabelová, 2005, s. 24). Pionýr všechna tato kritéria splňuje.

Co se týče právní formy, je Pionýr občanským sdružením, řídí se tedy zákonem č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů.

„Pionýr je demokratické, dobrovolné, samostatné a nezávislé sdružení dětí, mládeže a dospělých. Zabývá se osvětovou, výchovnou, vzdělávací, charitativní činností; obhajobou a uspokojováním zájmů a oprávněných potřeb dětí a členů sdružení. Podporuje tvorbu a naplňování zejména sociálních, kulturních a sportovních programů především s ohledem na ochranu práv dětí a rozvíjení jejich zájmové činnosti“ (Pionýr, 2010).

Výkon státní správy a základní odpovědnost za péči o děti a mládež přísluší Ministerstvu školství, tělovýchovy a mládeže. Na problematiku neformálního a zájmového vzdělávání a podporu těch, kteří se jím zabývají, se zaměřuje Národní institut dětí a mládeže MŠMT. Neformálním vzděláváním rozumíme jakékoli systematické výchovné působení kromě školní docházky a samotné výchovy v rodině (ČRDM, 2008, s. 14). Neformální a zájmové vzdělávání zajišťují školská zařízení pro zájmové vzdělávání, školní družiny a kluby, střediska volného času (např. domy dětí a mládeže) a v neposlední řadě nestátní neziskové organizace. V současné době je u nás organizací zabývajících se výchovou a vzděláváním dětí a mládeže s větším než zcela místním dosahem kolem 650. Po Mládeži Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska a Junáku je Pionýr třetí nejpočetnější organizací působící v této oblasti (ČRDM, 2008, s. 19).

Významnou roli v organizaci neformálního vzdělávání hrají zastřešující organizace – Česká rada dětí a mládeže a jednotlivé krajské rady dětí a mládeže. Pionýr je jedním z osmi zakládajících členů České rady dětí a mládeže, která byla jakožto zastřešující organizace pro sdružení dětí a mládeže založena 7.7.1998 (ČRDM, 1998). V roce 2009 měla ČRDM již 98 členských organizací včetně osmi krajských rad dětí a mládeže. Má své zástupce v Komoře mládeže MŠMT, Řídícím výboru České národní agentury „Mládež“, v Radě vlády pro

nestátní neziskové organizace, Evropském hospodářském a sociálním výboru a dalších (ČRDM, 2009).

Kromě ČRDM je Pionýr členem dalších institucí: Českého výboru pro UNICEF, České společnosti pro rozvoj lidských zdrojů nebo mezinárodní střešní organizace IFM-SEI. Dále je členem různých poradních vládních či parlamentních orgánů, například v Komoře mládeže MŠMT. Je oceněn statutem Uznaná nestátní nezisková organizace pro oblast práce s dětmi ve volném čase, kterou uděluje MŠMT (Pionýr, 2009b).

Celoroční činnost s dětmi a mládeží probíhá v oddílech, kterých Pionýr registruje více než 600. Těžištěm jejich činnosti jsou pravidelné oddílové schůzky a víkendové výpravy. Vyvrcholením celoroční činnosti jsou letní tábory, kterých se např. v roce 2009 uskutečnilo 385. Dále Pionýr pořádá řadu akcí pro širokou veřejnost – například kulturní soutěž Pionýrský Sedmikvítek, akce v hlavním městě zvanou Ledová Praha, koncert Děti dětem. Aktivně se podílí na sbírce Český den proti rakovině, dětem z dětských domovů nabízí účast na táborech prostřednictvím projektu Partáči. Je aktivní v mezinárodní činnosti, pracuje na různých projektech – v současné době např. na projektu OP Vzdělání pro konkurenceschopnost Klíčení zaměřeném na děti se specifickými vzdělávacími potřebami (Pionýr, 2009b).

Pionýr zajišťuje vzdělávání dobrovolných pracovníků, je držitelem akreditace MŠMT ke školení vedoucích dětských kolektivů, hlavních vedoucích táborů, zdravotníků zotavovacích akcí a hospodářů v občanském sdružení (Pionýr, 2009b).

Autoři publikace Mládež České republiky vymezují tři skupiny organizací pracujících s dětmi a mládeží: tradiční sdružení dětí a mládeže, sdružení „Nové vlny“ vzniklá po roce 1990 a sdružení spojená s politickými stranami. Pionýři spolu s junáky, zálesáky, mladými hasiči a dalšími patří do prvně jmenované kategorie. Charakteristické pro ně je všeobecné zaměření, v němž klíčovou úlohu hrají různé hry, táboření a pobyt v přírodě. Jejich výchovné působení se opírá o jistý zákon či kodex, výchovní činovníci nejsou za svou činnost placeni. Dle statistik se pravidelné oddílové činnosti věnuje 5 až 6 % dětí a 2 až 3 % mládeže (ČRDM, 2008, s. 19-20).

V rámci tohoto typu sdružení se Pionýr co do nabídky činností a stylu práce s dětmi příliš neliší od jiných organizací. Pro ilustraci uvádím srovnání s organizací Junák. Programová náplň Junáka, podobně jako Pionýra, zahrnuje aktivity v oblastech sportu, kultury, přírodovědy, vědy a techniky. Jistý rozdíl nalezneme v rozvrstvení oddílů. V Junáku jsou oddíly rozděleny dle věku – světlušky a vlčata od 6 do 10 let, skauti a skautky od 11 do

15 let. Oddíly též bývají rozdělené na chlapecké a dívčí. V Pionýru není rozdělení dle věku či pohlaví dáno; o složení oddílů si rozhodují jednotlivé pionýrské skupiny.

Odlišnost a specifičnost organizace spočívá především v historii, kterou si pionýrské hnutí za šedesát let své existence prošlo. Pomineme-li události v době Pražského jara, byla pionýrská organizace po dobu téměř čtyřiceti let jedinou oficiálně fungující organizací pro děti a mládež. Zároveň nebyla organizací samostatnou; ovládala ji komunistická strana prostřednictvím Československého, později pak Socialistického svazu mládeže. V roce 1990 vzniklo občanské sdružení Pionýr. V očích veřejnosti vzbuzovalo rozporuplné reakce; jedni mu přáli, druzí mu vyčítali minulost. Jak uvidíme později, i po dvaceti letech fungování Pionýr stále ještě najdou se lidé, kteří sdružení kritizují. Žádná z dětských a mládežnických organizací nevzbuzuje takové emoce a zároveň si neprošla podobnou historií. Proto považují za přínosné příběh Pionýra prozkoumat blíže.

3. Historie pionýrské organizace

3.1 Historie 1948-1968

Abychom lépe porozuměli historii pionýrské organizace, zasadíme ji do kontextu celospolečenského dění. 5. dubna 1945 byl v Košickém vládním programu zakotven zákaz pravicově orientovaných stran první republiky. Mocenské pozice v nové vládě ovládla extrémní levice. Byla vytvořena Národní fronta Čechů a Slováků – orgán, kde měli být zastoupeni představitelé povolených stran a který měl v první instanci řešit vznikající problémy (Bělina a kol., 1993, s. 251). 25. února 1948 došlo k převzetí moci komunistickou stranou, která ihned započala budování totalitního politického systému. Veškerá moc se soustředila do rukou úzkého okruhu nejvyšších funkcionářů strany, stojících mimo jakoukoli demokratickou kontrolu (Bělina a kol. 1993, s. 268). Započala éra politických procesů, jejichž cílem bylo odstranit odpůrce komunistické strany. Postupně byl zlikvidován soukromý sektor národního hospodářství.

S nástupem KSČ k moci začaly být tvrdé perzekuci podrobovány i neziskové organizace. Některé byly násilím rozpuštěny a zrušeny, velká část z nich byla zestátněna. Zbylé organizace, působící zejména v oblastech sportu, rekreace a zájmové činnosti, byly začleněny do centralizované struktury totalitního státu. V těchto oblastech došlo ke sjednocení do velkých, centrálně řízených, střešních organizací, které byly pod komunistickým dohledem (Frič, 2004, s. 4). Eva Lés mluví o tzv. „quasi non-governmental organisations“ – zpolitizovaných organizacích, které měly legitimizovat politický systém. Jejich primární role byla politická, poskytování služeb bylo sekundární (Lés, 1994, s. 9).

Jednotlivé organizace byly sjednoceny do „společenských dobrovolných organizací“ Národní fronty (Frič, 2001, s. 24). Národní fronta původně sdružovala politické strany, nakonec však organizačně zastřešovala desítky tisíc sdružení (Müller, 2002, s. 190).

Na jaře roku 1948 započaly přípravy na založení pionýrské organizace, usnesením ÚV KSČ z 8. září 1948 bylo rozhodnuto o vzniku pokusných pionýrských oddílů s názvem „pionýrské oddíly Junáka“. Zároveň se připravovaly základy budoucí organizace, zvláště jejich ideových principů, výchovných cílů a zásad organizační výstavby (Hofbauer, 1985, s. 207-208).

Na 23. a 24. dubna 1949 byla do Prahy svolána slučovací konference mládeže ČSR, která ustavila Československý svaz mládeže jako jednotnou organizaci mládeže a jeho

Pionýrskou organizaci Junáka. Slučovací konference potvrdila ideové a organizační zásady, symboly, zásady pionýra, program činnosti a úlohy při zakládání pionýrských oddílů i skupin. 24. duben 1949 je považován za den založení pionýrské organizace (Čmolík, 1983, s. 78-79). Československý svaz mládeže a jeho Pionýrská organizace se staly součástí Národní fronty. „Při své práci se pionýrská organizace ČSM neustále řídí radami a směnicemi K.S.Č. jako vedoucí síly Národní fronty. Komunistická strana věnuje výchově dětí velikou pozornost“ (Čmolík, 1955, s. 26).

Byly definovány Pionýrské zásady, kde vedle obecných pravidel chování a pionýrských hodnot byl zakotven vztah pionýrů k budování socialismu, komunistické straně zosobněné prezidentem Gottwaldem a Sovětskému svazu. Zásady zněly takto: (citováno dle Věstníku Ministerstva školství, věd a umění, 1949):

Pionýr je všem chlapcům s děvčatům příkladem.

1. Pionýr miluje svou lidově demokratickou vlast. Je hrdý na svůj národ, který pod vedením presidenta Klementa Gottwalda buduje socialismus. Miluje svou lidově demokratickou republiku a její armádu, záruku bezpečnosti našeho státu.
2. Pionýr přeje svobodu a mír všem národům, Miluje našeho osvoboditele Sovětský svaz, zemi svobody, míru a socialismu.
3. Pionýr se dobře učí. Plní vzorně svoje školní povinnosti, má rád knihy, stále se vzdělává, aby se stal uvědomělým a platným budovatelem socialismu.
4. Pionýr je pracovitý. Ctí každou práci, která přináší prospěch celku a účastní se jí podle svých sil. Především pomáhá rodičům.
5. Pionýr pečuje o své zdraví, dbá o čistotu a je otužilý, aby byl zdatným pracovníkem a obráncem své vlasti.
6. Pionýr je ukázněný. Dbá rad svých rodičů, učitelů a vedoucích. Podřizuje se vždy vůli kolektivu.
7. Pionýr chrání svou pionýrskou čest. Zastává pravdu, je čestný a odpovědný, není sobecký a jedná vždy spravedlivě. Váží si pracujících lidí.
8. Pionýr je mladým hospodářem své země. Miluje přírodu, zachází šetrně se vším, co bylo vytvořeno lidskou prací. Chrání společný majetek a střeží jej před škůdci a nepřáteli.
9. Pionýr je věrným a spolehlivým druhem. Pomáhá spolužákům a je přítelem malých dětí.

10. Pionýr se připravuje vstoupit do řad členů ČSM. Bude proto vždy a všude vzorným pionýrem, aby byl přijat do ČSM, který sdružuje nejuvědomělejší mladé budovatele republiky.

7. až 10. dubna 1950 se uskutečnil I. sjezd ČSM, mimo jiné se zde rozhodlo o zrušení označení „Junák“ a organizace přijala název „Pionýrská organizace Československého svazu mládeže (Čmolík, 1983, s. 79). Samotná organizace Junák jako taková byla nejprve násilně začleněna do ČSM a následně v roce 1950 zcela zrušena. Skauti se jakožto odpůrci režimu dostávají do ilegality. Například v roce 1952 přivedla státní bezpečnost před soud dvě početné skupiny skautů, čítající známé osobnosti československého skautského hnutí v čele s Dr. Karlem Průchou, ale i mladé odchovance skautingu. Téměř třicet osob bylo odsouzeno k trestům odnětí svobody v délce až 15 let, ztrátě občanských práv, propadnutí majetku, peněžitým pokutám (Zachariáš, a kol., 2005, s. 17-18).

V roce 1954 již registruje PO ČSM více než 530 000 členů (Pokorný, 1984, s. 13). 3. až 6. února 1955 byly na II. sjezdu ČSM přijaty nové Stanovy ČSM, kde již byla zakotvena zásada, že ČSM se ve své činnosti řídí směrnicemi a radami „vedoucí síly“ Národní fronty – komunistické strany Československa (Pokorný, 1984, s. 14-15). 13. až 15. prosince 1958 se sešel III. sjezd ČSM. Jeho usnesení měla mimo jiné dopad na organizační strukturu pionýrské organizace: sněm odsouhlasil zřízení Rad PO ČSM na všech stupních řízení, jejichž úkolem bylo řídit PO ČSM. Organizace má koncem tohoto roku téměř milion členů (Pokorný, 1984, s. 19).

PO ČSM byla od počátku padesátých let svázána se státní institucí – školou. To organizaci na mnoha místech poskytlo potřebné zázemí pro činnost, ale zároveň došlo k omezení přirozeného rozvoje, který by přinášelo i jiné než školní prostředí. Ve školách působí profesionální vedoucí pionýrských skupin, kteří jsou podřízeni tajemníkům okresních výborů ČSM pro PO. Původní představa dobrovolnosti členství se však brzy střetla s požadavkem masovosti. Přestávala fungovat formální organizační výstavba, kdy škola se rovnala pionýrské skupině a školní třída pionýrskému oddílu. Vedoucími skupin se často stávaly učitelky, které o činnost neměly skutečný zájem; vedoucími oddílů bývali díky nedostatku a absenci systému přípravy starší děti nebo středoškoláci. Činnost ztrácela na atraktivitě, a tak se od poloviny padesátých let objevuje tlak na vývoj organizace (Krtička, Bělohávek, 2008, s. 2).

Vyústěním volání po změnách byla Vědeckometodická konference o Pionýrské organizaci, která se uskutečnila ve dnech 1. až 3. prosince 1964. Pokoušela se řešit formálnost

v činnosti organizace, odmítla centralismus řízení i pořádání formálních masových akcí. Byla zdůrazněna nutnost chápat dětské členy a celou organizaci jako subjekt, nikoli pouze jako objekt výchovného působení. Došlo k ustanovení vědeckometodické komise ÚR PO ČSM a semináře k otázkám tvoření kolektivu. Důraz byl kladen na činnost družin, sdružování ve věkově přístupných oddílech a zájmových oddílech v místě bydliště, právo vybrat si svůj oddíl, aktivní spolupodíl dítěte na činnosti (Černá, Bělohlávek, 2001, s. 7). Prosazuje se názor, že požadovaný masový vliv organizace na děti není dán formálním členstvím, nýbrž atraktivitou samotné činnosti (Krtička, Bělohlávek, 2008, s. 2).

6. až 9. června 1967 schválil V. sjezd ČSM rozsáhlé úpravy Stanov ČSM. Jejich pojetí bylo volnější, narušilo principy demokratického centralismu a oslabilo tak budoucí akceschopnost celého ČSM (Pokorný, 1984, s. 28). Vlivem událostí Pražského jara se Československý svaz mládeže rozpadá. VIII. plenární zasedání ÚV ČSM konané 5. března 1969 přijalo závěr o zániku Československého svazu mládeže, za svého nástupce vyhlásilo jednotlivé organizace dětí a mládeže, mezi něž patřila i samostatná organizace Pionýr. (Pokorný, 1984, s. 30).

3.2 Historie 1968 až 1970

Děni v pionýrské organizaci v letech 1968 až 1970 považují za důležité popsat podrobněji, protože události té doby měly klíčový vliv na formování občanského sdružení Pionýr v roce 1990.

Nejprve se vrátíme o několik let zpátky, abychom si opět přiblížili celospolečenský kontext. Počátkem padesátých let probíhalo znárodnění, v roce 1953 byla završena likvidace spolků a nadací. V šedesátých letech nastává politické uvolnění a demokratizace společnosti. (Frič, Goulli, 2001, s. 51). V polovině ledna 1968 byl do vedoucí funkce KSČ zvolen Alexander Dubček, v březnu pak prezidentem Ludvík Svoboda. Rozvíjí se proces aktivizace společnosti (Černá, Bělohlávek, 2001, s. 5).

Změny se nevyhnuly ani jednotné organizaci Československého svazu mládeže, která se postupně rozpadla na 18 samostatných organizací. Ve dnech 20.-23. června 1968 rozhodla Národní konference Pionýrské organizace o založení samostatné národní organizace Pionýr (Černá, Bělohlávek, 2001, s. 6-7). Ještě před touto konferencí, v dubnu 1968, schválilo plénum ÚR PO „Programové teze Pionýrské organizace“ (ÚR PO, 1968). Obsahem tohoto dokumentu bylo několik zlomových bodů týkajících se programové náplně organizace:

- odmítnutí postátněné a poškolštěné organizace, která přestala být hnutím dětí a jejich dospělých přátel

- odmítnutí formální politické výchovy pionýrů
- odmítnutí monopolního a výsadního postavení pionýrské organizace, jakož i masovosti organizace
- odmítnutí programového a organizačního sepjetí se školou
- navázání na tradice předcházejících pokrokových dětských organizací a pionýrských kolektivů, příslib k pěstování základních mravních vlastností a nekonformní společenské aktivity v dětských členech
- samostatné rozhodování o náplni činnosti v rámci oddílu, družiny
- vytváření vlastní hospodářské základny
- spolupráce s jinými dětskými organizacemi
- důraz na převahu dobrovolných pracovníků

V tomto duchu vznikly i nové Stanovy Pionýra a Program Pionýra. Nelze tvrdit, že z organizace vymizela ideologie – v Programu Pionýra stojí, že „pionýrské ideály a pionýrské činy podporují pokrokové cíle komunistické strany, Národní fronty a socialistického státu“ (Pionýr, 1968). Organizace se přiklání k akčnímu programu KSČ, který vznikl jako výsledek obrodného procesu ve straně, nikoli však k samotné KSČ (Šturma, 2004, s. 6). Zároveň se na několika místech programu zdůrazňuje demokratický princip a podpora plurality. „Pionýr je rovnoprávným partnerem všech společenských organizací. (...) Všemi svými silami přispívá Pionýr k životu federací dětských a mládežnických organizací, v nichž vidí významné spojení sil k dosažení společných zájmů všech dětí a veškeré mládeže Československé socialistické republiky“ (Pionýr, 1968). Dochází také k odmítnutí formální politické výchovy uskutečňované „prázdnými frázemi a přepychovými oslavami“ (Pionýr, 1968). Oproti Pionýrským zásadám z roku 1949 nikde nestojí jméno prezidenta či jiného představitele KSČ, nehovoří se o sympatiích k armádě ani k Sovětskému svazu.

21. 10. 1968 byla potvrzena registrace samostatného sdružení, následně byly zvoleny orgány Pionýra v čele s Oldřichem Kryštofkem, který byl významnou a uznávanou osobností s vytříbenými mravními a humánními postoji (Šturma, 2004, s. 6). S obnoveným Junákem v čele s Dr. Rudolfem Plajnerem byla podepsána dohoda o spolupráci. „...není možné, aby v tomto státě existovaly dvě organizace proti sobě a dokonce jen vedle sebe, (...) je třeba vytvořit prostředí, aby si děti navzájem pomáhaly; a při prvních pohovorech jsme přišli k závěru, že je tisíc a jedna možnost, kde můžeme vedle sebe soutěžit i se ztotožnit“ (ÚR Čs. pionýra, 1968).

Po vpádu okupantů v srpnu 1968 se vedení rodící se organizace rozhodlo pokračovat v jejím budování a v realizaci vytýčeného programu tak dlouho, jak to bude možné. Organizace v čele s O. Kryštofem vystupovala jako zásadní odpůrce spolupráce s okupanty. Spolu s junáky vyhlásili pionýři Službu vlasti, která měla plnit úkoly, jež po obsazení cizími vojenskými jednotkami vyžadovala Československá socialistická republika. Závažným rozhodnutím bylo stanovisko ČRP, že Pionýr nebude vyvíjet iniciativu v navazování styků se sovětskou pionýrskou organizací ani s ostatními organizacemi Varšavské smlouvy, pokud se nedistancují od politiky svých vlád vůči Československu (Šturma, 2004, s. 8).

Svoboda však netrvala dlouho. Ze strany KSČ začal být vyvíjen nátlak na změnu orientace a programu Pionýra. V lednu 1969 předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo o nutnosti proměny oblasti společenských organizací dětí s cílem znovu vytvořit jednotnou organizaci mládeže (Krtička, Bělohávek, 2008, s. 6). O. Kryštofek byl odvolán z funkce předsedy a posléze vyloučen z organizace, mění se i obsazení orgánů (Šturma, 2004, s. 10-11). V lednu 1970 schválilo plénum ČRP Programové prohlášení Pionýra, v němž stojí: „Program Pionýra, přijatý na I. národní konferenci v červnu 1968, vychází z nesprávných ideově politických principů činnosti socialistické dětské organizace a nevyjadřuje potřeby komunistické výchovy“ (Pionýr, 1970). Mimo jiné se organizace v prohlášení zavazuje k uplatňování principů marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. Pionýr vychází z politiky KSČ, rozvíjí přátelství k Sovětskému svazu a socialistickým zemím, navazuje na tradice PO ČSM a na zkušenosti PO V. I. Lenina. Usiluje o sjednocení dětského a mládežnického hnutí a vytvoření jednotné organizace, uznává vedoucí sílu KSČ a přispívá k uskutečnění její politiky (Pionýr, 1970).

V únoru 1970 Vedení ČRP projednává a vypracovává „Postup pionýrských rad při budování jednotné a masové organizace dle usnesení 40. byra ÚV KSČ“. Ve dnech 9. až 11. listopadu téhož roku vzniká jednotná organizace dětí a mládeže – Socialistický svaz mládeže. Její nedílnou součástí se stává Pionýrská organizace SSM (Šturma, 2004, s. 11-12). Samostatný Pionýr, stejně jako Junák a další organizace, zaniká. Hned po svém vzniku se SSM stává aktivním členem Národní fronty. Dění v pionýrské organizaci v letech 1968 až 1970 bylo následně v publikacích vydávaných SSM odsouzeno: pionýrská organizace „musela překonat hlubokou destrukci, narušení ideové a organizační jednoty našeho dětského hnutí, způsobilé v letech společenské krize šedesátých let pravicovými silami“ (Hofbauer, 1985, s. 212).

V prověrkách, které následovaly, byla řada představitelů samostatného Pionýra na ústřední, krajské, okresní i místní úrovni zbavena členství v KSČ či potrestána stranickými tresty; následovaly existenční postihy.

Pionýr lze tedy považovat za „obět“ nového politického vývoje, protože „obnovení pořádku“, které následovalo po invazi vojsk Varšavské smlouvy, bylo považováno za reorganizaci oblasti dětských a mládežnických organizací počínajíc zrušením společenství vytvořených v roce 1968 a vznikem PO SSM v roce 1970 (Devaux, 2005, s. 128).

3.3 Historie 1971-1989

V pádem vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 byl zastaven obrodný proces v KSČ a ve společnosti. Nastává období takzvané „normalizace“ poměrů v československé společnosti, vývoj ve státě je silně ovlivňován SSSR v čele s Leonidem Brežněvem. Vedoucím činitelem strany a státu se stává Gustáv Husák. Reformisté v KSČ, vládě, parlamentu, složkách Národní fronty, armádě a bezpečnosti jsou likvidováni; ze škol, kulturních institucí a sdělovacích prostředků jsou nuceni odejít lidé s liberálními názory. Dochází k čistkám v celé československé společnosti. Desetitisíce lidí byly vyloučeny z komunistické strany, zároveň s tím ztratily práci. Základem normalizačního programu se stává dokument zvaný „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti od XIII. sjezdu KSČ. Sovětská invaze je prezentována jako „bratrská a internacionální pomoc“, události Pražského jara jako „kontrarevoluce“. (Bělina a kol., 1993, s. 291).

V roce 1985 zahajuje Michail Gergačov „přestavbu“ (perestrojku) sovětské společnosti, která je zároveň přiznáním kritického stavu vnitropolitické situace SSSR. Mimo jiné zavádí politiku otevřenosti („glasnosti“), která slibovala otevřenější zveřejňování společenských a ekonomických problémů. Gorbačovovy politické a ekonomické reformy se odrazily i v zemích východního bloku včetně ČSSR (Bělina a kol., 1993, s. 296).

Po roce 1971 začala pojetí a praktickou činnost Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže opět formovat KSČ jakožto „vedoucí síla výstavby rozvinuté socialistické společnosti“. Vztah PO SSM ke KSČ a její základní cíle vymezily Stanovy SSM. „Pionýrská organizace vychovává děti k socialistickému vlastenectví, k proletářskému a socialistickému internacionalismu a vytváření ušlechtilých morálních vlastností. Učí se a vede své členy k oddanosti ke komunistické straně, k socialistické vlasti, k pracujícímu lidu; vede je k aktivnímu podílu na práci své organizace, na budování socialismu a osvojování si jeho hodnot. Poznává oprávněné potřeby a zájmy svých členů a spolu s nimi je realizuje“ (Stanovy

1971, cit. in Čmolík, 1983, s. 207). Zde je tedy opět jasně definována přímá vazba ke komunistické straně; stejně jako v Pionýrských zásadách z roku 1949 se zdůrazňuje podíl pionýrů na budování socialismu. Vedoucím, kteří chtěli pokračovat v práci s dětmi, nezbývalo, než se podřídit.

I. sjezd SSM přijal základní dokumenty vymezující pojetí PO SSM: Programové prohlášení SSM, upravené Stanovy SSM, dokument Některé základní otázky vývoje dětského a mládežnického hnutí v ČSSR (Čmolík, 1983, s. 208). Posledně jmenovaný dokument mimo jiné odsoudil dění v pionýrské organizaci v letech 1968 až 1970; Českou radu Pionýra zvolenou v roce 1968 označil za jednu z „bašt pravicově extrémních sil“ (ÚV SSM, cit. in Krtička, Bělohlávek, 2008, s. 7).

I. sjezd SSM dále rozhodl o upevňování vztahu pionýrské organizace ke škole. Jak jsme zjistili výše, samostatný Pionýr z let 1968 až 1970 naopak programové a organizační sepětí organizace se školou odmítal. Nyní dochází k opětovnému poškolšťování organizace, byly obnovovány pionýrské skupiny při základních školách, mimoškolním PS bylo doporučeno přejít k nějaké škole. Některým skupinám se přesto podařilo zachovat si samostatnost. Na základních školách opět působí placení skupinová vedoucí. Nejprve jsou podřízeni okresním tajemníkům SSM pro pionýrskou organizaci. Od roku 1977 však dochází ke změně, vedoucí PS se stávají zaměstnanci školství a tedy přímými podřízenými ředitelů škol (Krtička, Bělohlávek, 2008, s. 7-8).

Jako hlavní cíle pionýrské činnosti byly vytýčeny tyto body: celostátní hnutí, hry a expedice; společensky prospěšná činnost; internacionalistická výchova; zavedení Výchovného systému PO SSM pro jiskry a pionýry. Výchovný systém Plamenů a Cest měl obohacovat a prohlubovat obsah pionýrské činnosti, spoluvytvářet „vědecký světový názor“ pionýrů, posilovat jejich morální a charakterové vlastnosti, získávat je pro aktivní činnost, umožnit jim svěřovat přiměřené úkoly, učit je zodpovědnosti před kolektivem za jejich splnění. Systém byl členěn podle věku, v každém ročníku musely děti splnit určité požadavky. Na požadavky této závazné části navazovaly nadstavbové části – zájmové odznaky a odznaky odbornosti (Čmolík, 1983, s. 222-223). K dalším stránkám obsahu pionýrské práce patřily ideově-výchovné činnosti, zájmové útvary, výchova k tvořivé práci a vědecko-technickému pokroku, tělovýchova, turistika a brannost a výchova uměním (Čmolík, 1983, s. 225-228). V roce 1981 měla PO SSM 1,5 milionu pionýrů a jisker (Pokorný, 1984, s. 63).

Na všech úrovních řízení existovaly rady PO SSM, které vždy podléhaly svazáckým orgánům. O volbách do těchto orgánů se zpravidla nerozhodovalo pouze v kolektivu pionýrských pracovníků, ale také v orgánech SSM a KSČ. Organizační články pionýrské

organizace s výjimkou pionýrských skupin nebyly právními subjekty, nemohly tedy vstupovat do právních vztahů ani vlastnit majetek (Krtička, Bělohávek, 2008, s. 8). Ve stanovách SSM stojí: „Rady Pionýrské organizace jsou voleny na konferencích pionýrských pracovníků, které jsou svolávány příslušnými územními orgány SSM a PO SSM. (...) Rady PO SSM jsou řízeny příslušnými územními orgány SSM a příslušnými konferencemi a sjezdy potvrzovány“ (SSM, 1970). Je tedy patrné, že složení a práce orgánů PO SSM byly ovlivňovány orgány SSM. Toto podřízení bylo následně po sametové revoluci odsouzeno ve zprávě ÚR PO SSM pro mimořádnou celostátní konferenci pionýrských pracovníků. „Zvykly si (orgány SSM – pozn. autorky) rozhodovat o celém Svazu včetně PO bez ohledu na specifické potřeby dětské organizace. Těmito potřebami se zabývaly jen okrajově nebo se jimi nezabývaly vůbec. Péči o PO většinou Svaz mládeže jen deklaroval, ale své základní články k ní soustavněji nevedl“ (ÚR PO SSM, 1990, s. 4).

3.4 Historie 1989 - nyní

V roce 1989 se postupně hroutí komunistické režimy. Po 17. listopadu dochází i v Československu k nastolení demokracie. 10. prosince odstupuje z prezidentského úřadu Gustáv Husák, ještě před svou abdikací jmenuje tzv. „vládu národního porozumění“ v čele s bývalým komunistickým ministrem pro legislativu Mariánem Čalfou. V této vládě již mají převahu nekomunisté, zejména zástupci Občanského fóra a Verejnosti proti násiliu. Je zrušen ústavní článek o vedoucí úloze KSČ. Transformované Federální shromáždění, jehož předsedou byl následně zvolen Alexander Dubček, volí 29. prosince 1989 prezidentem Václava Havla. 8. a 9. června 1990 se konaly demokratické volby, kde opět zvítězilo Občanské fórum, na Slovensku pak Verejnost' proti násiliu. 5. července následně zvolilo Federální shromáždění prezidentem opět Václava Havla. Rozbíhají se ekonomické reformy, proces privatizace státního majetku a restituce. 25. listopadu 1992 rozhodlo Federální shromáždění o zániku Československa; 1. ledna 1993 vznikají dva nové samostatné státy – Česká republika a Slovenská republika (Bělina a kol. 1993, s. 309-316).

Bezprostředně po revoluci byla Ústavním zákonem č. 135/1989 Sb. schválena nová formulace článku Ústavy týkající se Národní fronty. Stálo zde, že Národní fronta je politickým výrazem svazku národů a národností, sociálních vrstev a zájmových skupin. Mohou se v ní sdružovat politické strany, společenské a zájmové organizace. 7. února 1990 se organizace dosud sdružené v Národní frontě rozhodly ukončit činnost pléna a předsednictva ÚV NF ČSSR a Národní fronta tímto dnem zanikla (Důvodová zpráva, 1990).

Koncem 80. let dochází k rozvolňování poměrů i v rámci SSM. Například v článku uveřejněném 20. září 1989 v Rudém právu prohlásil předseda ÚV SSM Vasil Mohorita, že SSM si nečiní monopolní nárok na výchovu mládeže v Československu (Cuhrová, 2002, s. 172). Mění se také postoj SSM k samotné pionýrské organizaci. Na podzim roku 1989 probíhala před Celostátní konferencí SSM jednání delegátů svazáckých konferencí a konferencí pionýrských pracovníků. Zde pionýrští pracovníci předkládali svazákům své požadavky na změny. Například Městská rada PO SSM v Praze schválila teze pro celostátní konferenci, ve kterých požaduje definovat pojem relativní samostatnost (uváděný ve vztahu PO SSM k SSM), předat větší pravomoci, práva rozhodovat i povinnost nést odpovědnost orgánům PO SSM a v neposlední řadě předat část prostředků do plné odpovědnosti obvodních/okresních organizací PO SSM (Bělohávek, 1999). 27. ledna 1990 se v Praze sešlo jednání Mimořádného sjezdu SSM, kde bylo rozhodnuto o jeho zrušení. Nástupnickou organizací se stal Svaz mladých. Zákonem č. 497/1990 Sb. o navrácení majetku Socialistického svazu mládeže lidu České a Slovenské Federativní republiky byl majetek bývalého SSM převeden do vlastnictví státu a měl být použit pro potřeby dětí a mládeže. Zákonem 113/1993 Sb. přešel tento majetek do správy nově zřízeného Fondu dětí a mládeže, který jej měl využívat k podpoře činností ve prospěch dětí a mládeže. Fond však své poslání neplnil, k 31. prosinci 2004 byl zrušen a majetek byl rozdělen mezi občanská sdružení dětí a mládeže, školy či územní samosprávné celky (NKÚ 2006). Osud majetku SSM jsem naznačila pouze stručně, jeho detailnější rozbor by vydal na samostatnou studii.

Situace v Pionýru se po 17. listopadu 1989 odvíjela následovně: 29. listopadu vydalo předsednictvo ÚR PO SSM prohlášení, ve kterém zdůraznilo, že nejdůležitější je neustávat v pravidelné práci s dětmi. Na zasedání ÚR PO SSM 4. prosince 1989 byla projednána zpráva obsahující stanoviska k nejzávažnějším aktuálním úkolům organizace a především návrh nové podoby základního dokumentu. Po jeho zveřejnění došlo na základě návrhů stovek pionýrských pracovníků k jeho úpravám do podoby, ve které byl předložen na mimořádné celostátní konferenci pionýrských pracovníků 20. ledna 1990 v Brně. (ÚR PO SSM, 1990, s. 2-3). ÚR PO SSM vydala pro tuto konferenci Zprávu o současné situaci v Pionýrské organizaci, která se vyjadřuje k zásadním momentům souvisejícím s děním v organizaci bezprostředně po 17. listopadu. V první řadě se ÚR PO SSM ztotožňuje s politickými reformami ve společnosti a podporuje „ozdravení života v naší vlasti“. Dále reaguje na obavy pionýrských pracovníků, co bude dál s pionýrskou organizací. „Rozhodnout se pro

Pionýrskou organizaci znamená rozhodnout se pro její kontinuitu, pro navázání na její čtyřicetileté výsledky, úspěchy i neúspěchy“ (ÚR PO SSM, 1990, s. 3). Zpráva kriticky zhodnocuje minulost organizace s jejími silnými i slabými stránkami a předkládá jménem ÚR PO SSM celostátní konferenci návrh na „úplné osamostatnění Pionýrské organizace, na její přeměnu nejen v organizaci samostatnou, ale též nezávislou na politických stranách a hnutích, sledující výhradně zájmy a potřeby dětí a jejich správné výchovy“ (ÚR PO SSM, 1990, s. 4). Na závěr materiál nastiňuje problémy, které bude třeba v případě vzniku samostatné organizace projednat a řešit: členství dospělých, postavení dosavadních vedoucích PS z povolání na školách, nutnost vzniku vyšších orgánů (ÚR PO SSM, 1990, s. 5).

Ještě před koncem roku 1989 byly ustaveny přípravné rady, jejichž úkolem bylo zabezpečit úkoly spojené s osamostatněním organizace a zorganizovat demokratické volby nových okresních a republikových rad a federální rady. Měly také zajišťovat úkoly spojené s běžnou činností organizace (ÚR PO SSM, 1990, s. 6).

Klíčový význam v transformaci Pionýra měla mimořádná celostátní konference pionýrských pracovníků konaná 20. ledna 1990 v Brně. Delegáti na tuto konferenci byli voleni v jednotlivých okresech, celkem se zde sešlo 414 delegátů, z nich 365 se věnovalo přímé práci s dětmi. (Bělohlávek 2005). Hlavními body konference bylo projednání osamostatnění organizace a zachování jejího názvu a charakteru, které muselo být následováno ustavením základních dokumentů. Zásadním úkolem pro nejbližší období bylo udržení zájmu dětí a důvěry jejich rodičů, upevnění řad kolektivů pionýrských pracovníků na skupinách a obhájení základních podmínek pro činnost oddílů a skupin (ÚR PO SSM, 1990, s. 2-3). Na brněnské konferenci byly schváleny základní dokumenty občanského sdružení Pionýr – Prozatímní Programové zásady Pionýra a Prozatímní statut Pionýra. Prozatímní statut vymezoval členství v Pionýru, organizační výstavbu, odměny a tresty, hospodaření, kontrolní a revizní činnost, kruhy přátel Pionýra, obecná a závěrečná ustanovení (Pionýr, 1990a). Prozatímní Programové zásady řešily pionýrské ideály, pionýrské činy a postavení Pionýra ve společnosti (Pionýr, 1990b). Prozatímní dokumenty tedy sloužily k základnímu vymezení rámce, organizační výstavby a směřování Pionýra tak, aby byly splněny zákonné podmínky a Pionýr mohl být zaregistrován jako občanské sdružení. Počítalo se s tím, že tyto dokumenty budou do budoucna přepracovány a upraveny, protože v tomto období překotných změn zatím nebylo možné sepsat dokumenty, které by jednoznačně reflektovaly všechny změny, které se nabízely (Rozhovor Ondřej).

Konference dále zvolila 24 člennou přípravnou federální radu a 11 člennou federální kontrolní a revizní komisi. Jejich úkolem bylo zabezpečit činnost Pionýra, jeho oddílů i

orgánů do řádné celostátní konference (Pionýr, 1990c). Byl přijat též dokument Postup Pionýra do celostátní konference pionýrských pracovníků, kde byly vytýčeny základní cíle a postupy. Devaux spatřuje důležitost konání konference především v tom, že dala dobrovolníkům v Pionýru možnost ze zákona organizovat své přizpůsobení novým okolnostem a nemuseli se tak považovat za historicky „poražené“ (Devaux, 2005, s. 123). Dobrovolníci, členové a vedoucí organizace přijali nové programové zásady, návrh stanov a poslali předsedovi spolkové vlády Československa Mariánu Čalfovi dopis vysvětlující koncepci nové organizace. Devaux si všímá zejména myšlenek odmítnutí ideologického pojetí SSM a potvrzení specifčnosti práce s dětmi.

Občanské sdružení Pionýr bylo Ministerstvem vnitra ČR zaregistrováno dne 4. 7. 1990. Organizace, která neměla právní subjektivitu a byla podřízena SSM se tedy přerodila do samostatné organizace, která je ekonomicky a politicky nezávislá.

Ve dnech 10. až 11. listopadu 1990 uspořádala teoreticko-metodická skupina ČRP v Praze seminář k základním otázkám a problémům dětské organizace zvaný „Kdo jsme? Odkud a kam jdeme?“. Seminář byl určený zástupcům Pionýra ze všech okresů, zabýval se objasněním činnosti Pionýra v následujícím období v souvislosti s dalšími aspekty vývoje dětského a mládežnického hnutí, vymezením místa organizace v politickém spektru a struktuře dětských a mládežnických organizací. Byly ustaveny tři sekce, které jednaly o zásadních tématech: Historie a spolupráce se současnými organizacemi dětí a mládeže, Pojetí organizace a jejího statutu, Pojetí dítěte – jak má pracovat oddíl. Každá ze sekcí prodiskutovala problémové okruhy a došla k závěrům a doporučením, jak by organizace měla postupovat dále (ČRP, 1990).

I. republiková konference Pionýra v České republice se konala ve dnech 26. až 27. ledna 1991 v Praze. Schválila Program a Statut Pionýra. Program vymezoval základní myšlenky a ideály Pionýra. (Pionýr, 1991b). Statut definoval název organizace, její vymezení a účel, působnost a sídlo, ideály, symboliku, členství, organizační výstavbu, hospodaření, revizní činnost, obecná a závěrečná ustanovení (Pionýr, 1991a).

Počátkem roku 1993 došlo k rozdělení České a Slovenské federativní republiky a vzniku samostatné České a samostatné Slovenské republiky. S tím došlo i k ukončení působení federální rady Pionýra (ČRP, 1993a). Byla dohodnuta další spolupráce mezi českým Pionýrem a slovenskou organizací Pionier, která však posléze zanikla.

Občanské sdružení Pionýr oslavilo v roce 2010 dvacetileté výročí svého fungování jako samostatné organizace. Základními organizačními jednotkami s právní subjektivitou jsou pionýrské skupiny, které řídí a organizačně, ekonomicky a informačně zajišťují činnost oddílů

a klubů. Nejvyšším orgánem pionýrské skupiny je Rada PS, výkonným orgánem je Vedení PS, statutárním orgánem Vedoucí PS. Pionýrská skupina je povinna mít hospodáře, revizora a delegáta v Krajské radě Pionýra. Krajské organizace Pionýra jsou organizačními jednotkami s právní subjektivitou, které působí na území jednoho či více krajů. Zajišťují činnost pionýrských skupin, center, oddílů. Nejvyšším orgánem je Výroční zasedání krajské organizace Pionýra tvořené zástupci pionýrských skupin, center a oddílů. Krajskou radu Pionýra tvoří delegáti jednotek s právní subjektivitou; řídí činnost KOP mezi výročními zasedáními. Statutárním orgánem je Předseda KOP, výkonným orgánem pak Výkonný výbor KOP. KOP má svého hospodáře a revizora či revizní komisi. Nejvyšším orgánem sdružení Pionýr je Výroční zasedání Pionýra svolávané zpravidla jednou za tři roky. Účastní se ho zástupci všech pionýrských skupin a center; rozhoduje o změnách Statutu a Programu, hodnotí a plánuje činnost sdružení, volí členy orgánů. Česká rada Pionýra je tvořena delegáty KOP dle počtu zaregistrovaných členů; řídí činnost sdružení mezi výročními zasedáními. Statutárním orgánem sdružení je předseda Pionýra, který má dva místopředsedy; výkonným orgánem je Výkonný výbor České rady Pionýra. Sdružení má ekonomu a nejméně tříčlennou revizní komisi; dále pak Nejvyšší rozhodčí komisi (Pionýr, 2010a).

V roce 1990 mělo sdružení Pionýr kolem 40 000 členů, dnes má necelých 16 000 členů.

4. Občanská společnost po listopadu 1989 – zlom nebo kontinuita?

Jak jsme se již dozvěděli výše, s převzetím moci komunistickou stranou došlo k ochromení české občanské společnosti. Organizace, které nevyhovovaly komunistické ideologii – nepomáhaly „výstavbě socialismu“ – byly rušeny a rozpouštěny, jejich majetek konfiskován. KSC uplatňovala princip centralizace i v oblasti volnočasových a zájmových aktivit; organizace byly začleněny do centrálně řízených, masových střešních organizací; všechny byly členy Národní fronty. Činnost spolků přestala být chápána jako soukromá, společenské organizace byly prohlašovány za podsystém socialistického politického systému. V roce 1953 byla završena likvidace spolků a nadací, činnost neziskových organizací byla nahrazena „rozpočtovými“ a „příspěvkovými“ organizacemi, které podléhaly státní kontrole. V souvislosti s událostmi pražského jara došlo k uvolnění poměrů, demokratizaci společnosti a znovuoobnovení některých spolků. To však bylo zastaveno vpádem vojsk Varšavské smlouvy. V období „normalizace“ bylo možné sdružovat se opět pouze v uznaných masových organizacích. Přesto vznikaly občanské iniciativy, které se zaměřovaly na prosazování občanských svobod, dodržování lidských práv a další společenské problémy. Přestože byly tvrdě stíhány, nepodařilo se je potlačit a aktivita občanů v nezávislých iniciativách rostla. Koncem 80. let se již vyprofilovaly iniciativy zaměřené na ekologii, právní vědomí, mezinárodní vztahy, lidská práva apod. (Vaněk, 2001, s. 48-53) .

Po roce 1989 nastala obnova organizované dobročinnosti na autentických a demokratických základech (Frič, 2001, s.26). Po svržení komunistického režimu získaly organizace občanského sektoru zpět svoji autonomii a mohly na ní začít stavět základy pro budování své nové autenticity jako neziskových organizací (Frič, 2004, s. 4). Podle Devaux byla situace v oblasti sdružování po sametové revoluci výsledkem setkání předchozích zkušeností a strategií s novými institucionálními možnostmi. Podle toho pak rozděluje organizace občanského sektoru na úplně nové, transformované a znovu ustavené. Pionýr se řadí k druhým jmenovaným (Frič, Pospíšilová a kol., 2010, s. 61).

Lze rozlišit čtyři typy sociální změny v postkomunistickém prostředí. Restituční, napodobující, pokračovací, inovativní. Pionýra bychom mohli zařadit do orientace pokračovací, která spočívá v orientaci na vývoj a modifikaci stávajících sociálních struktur a institucí (Juknevičius, Savicka, 2003, s. 127-128). Dále mluví autoři o dvou typech dobrovolnických organizací, které existovaly v socialistické společnosti: „skutečně dobrovolné“, které se objevovaly v opozici k systému, a „kvazidobrovolné“, které byly pod

státní kontrolou. Druhé jmenované, mezi které lze zařadit i PO SSM, se podle autorů po změně režimu začaly vytrácet, protože přišly o svou hlavní upevňující sílu – státní kontrolu (Juknevičius, Savicka, 2003, s. 132). Tak tomu ovšem nebylo v případě pionýrské organizace.

Müller tvrdí, že nelze zcela jednoznačně hovořit o absenci české občanské společnosti v období totality, upozorňuje však na její nefunkčnost a nedostatečnou kvalitu. Přestože podle něj existovala poměrně rozvinutá struktura, byla česká občanská společnost bezmocná a netečná (Müller, 2002, s. 190).

Frič a Pospíšilová (2010) připouštějí, že s nástupem komunismu přišla dobrovolnická infrastruktura o svoji značnou část a to, co zbylo, bylo podrobena tuhé ideologizaci. Přesto však podle nich zbyl dostatek prostoru pro zachování tradic a kontinuity dobrovolnictví, která se udržela až do pádu režimu. Nelze též zjednodušovat na pouhé dva vzorce dobrovolnictví – dobrovolnictví z donucení a dobrovolnictví disidentů (takto dobrovolnictví za totality chápou například výše zmínění Juknevičius a Savicka). Také pojetí dobrovolnictví disidentů jako jediného autentického vzorce je pro ně nedostatečné; ve vzorcích dobrovolnictví za socialismu vidí mnohem větší pestrost. Nabízejí dvě hypotézy, jak probíhal vývoj českého dobrovolnictví po pádu socialismu. První z nich, kterou označují jako „velký příběh českého dobrovolnictví po roce 1989“, vychází z představy prudkého zlomu. Tato verze dominuje veřejnému i akademickému diskurzu v průběhu posledních dvaceti let. Hovoří o zhroucení socialistické infrastruktury dobrovolnických aktivit, odstranění ideologizace a povinného charakteru dobrovolnictví a ztrátě tváře v případě organizací, které fungovaly jako převodové páky KSČ. Vzorce dobrovolnictví i občanský sektor jako takový jsou budovány od nuly. Alternativní příběh naopak připouští existenci autentického dobrovolnictví i za socialismu. Příkladem mohou být lokální zájmové organizace založené na komunitních aktivitách, které se pod nálepkou oficiálních organizací Národní fronty řídily principy svépomoci a přátelské reciprocity. V tomto případě pak lze konstatovat kontinuitu – s pádem režimu se organizace vyrovnaly dobře, zůstaly členy svazů, ale zároveň získaly právní subjektivitu (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 59-62). Frič a Pospíšilová ani jeden z těchto příběhů nepovažují za výlučně správný a připouštějí platnost obou. A která z variant lépe odpovídá příběhu Pionýra? Zjistit, jestli lze vývoj v Pionýru vnímat jako zlom, nebo spíše jako kontinuitu, je úkolem následujících kapitol.

II. ČÁST

5. Metodologie výzkumu

5.1 Cíle výzkumu

Jak již bylo řečeno v úvodu, cílem práce je analyzovat, jak pionýrská organizace fungovala před rokem 1989, jakým způsobem proběhla její transformace do nynější podoby a jak funguje v současné době, po dvaceti letech od jejího obnovení.

5.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka:

Jak vnímají transformaci Pionýra z „předlistopadové“ organizace Národní fronty do „polistopadové“ organizace občanské společnosti její představitelé?

Specifické výzkumné otázky:

1. Jak fungoval Pionýr před a po roce 1989?

Jak fungoval Pionýr v 70. a 80. letech 20. století (před rokem 1989) a jak funguje nyní?

Jakým způsobem probíhala transformace organizace?

2. Jak vnímá Pionýra jeho vedení (v rozhovorech, v dokumentech) ?

Jak organizaci vnímají lidé, kteří v ní působí?

Jak se dívají na vývoj, kterým Pionýr prošel?

3. Dá se příběh Pionýra lépe interpretovat v kontextu představy „zlomu“ v roce 1989, nebo spíše představy „kontinuity“?

V čem lze spatřovat zlom?

V čem lze naopak spatřovat kontinuitu?

5.3 Výzkumný design

Jako výzkumný design vzhledem k cílům výzkumu jsem zvolila případovou studii. A to z několika důvodů. Předmětem výzkumu je jedna konkrétní organizace; případ je jasně prostorově i časově ohraničen. Případová studie umožňuje zachytit unikátní vlastnosti, faktory a okolnosti zkoumaných problémů. (Švaříček, Šedřová, 2007). Umožňuje jít do detailu a zaměřit se na vztahy a procesy (Hendl, 2005). Jsem si vědoma i nedostatků tohoto výzkumného designu, zejména nebezpečí zkreslení způsobeného zaujatostí výzkumníka. Nebezpečí bylo v mém případě zesíleno tím, že jsem sama členem zkoumané organizace. Přesto jsem se snažila držet si od výzkumu odstup a být ve svých hodnoceních objektivní.

5.4 Metoda výběru vzorku

Zvolila jsem účelový výběr vzorku tak, aby odpovídal mým výzkumným záměrům. Klíčovým kritériem pro mě bylo působení respondentů v řídicích orgánech pionýrské organizace. Aby byl vzorek rozmanitý a umožnil mi získat názory z různých úhlů pohledu, rozhodla jsem se pro následující rozvrstvení: 2 respondenti, kteří působili v orgánech Pionýra v době jeho transformace a působí v nich stále; 2 respondenti, kteří působili v orgánech Pionýra v době jeho transformace, ale dnes v nich již nepůsobí, 2 mladší respondenti, kteří působí v orgánech Pionýra dnes, ale v době transformace byli ještě dětmi. Výběr vzorku jsem zpočátku prováděla na základě svých osobních kontaktů, protože sama jsem členem České rady Pionýra. Takto jsem vybrala dva mladší respondenty a jednoho, který byl členem orgánů v době transformace a je jím i nyní. Dál jsem pak postupovala metodou sněhové koule. Od tohoto respondenta jsem si nechala doporučit lidi, kteří splňovali má kritéria výběru.

Respondenti

Jméno	Věk	Členství v orgánech před r. 1989	Členství v orgánech po r. 1989
Zuzana	24	Ne	ČRP – dodnes (6 let)
Petr	34	Ne (členství v PO SSM jako dítě)	KRP – dodnes ČRP – dodnes
Ondřej	48	Vedoucí PS Člen Obvodní rady PO SSM Člen předsednictva OR PO SSM Člen Městské rady PO SSM Člen předsednictva MR PO SSM	KRP ČRP - dodnes
Jaroslav	63	Ne (pouze vedoucí oddílu na PS)	Vedoucí PS Pracovník ústředí Pionýra
Josef	60	Hospodář PS Člen Obvodní rady PO SSM Člen Městské rady PO SSM Člen předsednictva MR PO SSM Člen Ústřední rady PO SSM	Vedoucí PS – dodnes Člen Federální kontrolní a revizní komise Pionýra ČRP Člen RK KRP - dodnes
Alena	52	Vedoucí PS Člen Okresní rady PO SSM	Vedoucí PS – dodnes KRP – dodnes Aktivní účast na jednáních ČRP

5.5 Metoda sběru dat

Jako základní metody sběru dat jsem používala analýzu dokumentů a polostrukturovaný rozhovor s respondenty.

Analyzovala jsem především základní dokumenty organizace jako stanovy/statut a program. Volila jsem především dokumenty z období, která byla pro pionýrskou organizaci klíčová a v kterých probíhaly nějaké změny – tzn. dokumenty z roku 1949 (vznik organizace) 1968 (osamostatnění Pionýra), 1970 (vznik PO SSM), 1990 (obnovení Pionýra – tzv. „prozatímní“ dokumenty), 1991 (přepracované dokumenty) a konečně poslední schválenou verzi statutu a programu z roku 2010. Dále jsem pracovala s podklady pro jednání orgánů, usnesení a zápisy z jednání orgánů – ČRP, ÚV PO, ÚR PO SSM či konferencí pionýrských pracovníků. Opět se jednalo o dokumenty z výše jmenovaných klíčových období. Zajímavým zdrojem k dění v Pionýru po jeho transformaci byla oficiální prohlášení, názory a stanoviska České rady Pionýra k různým problémům organizace, které se týkaly například vyrovnání s minulostí či negativních reakcí okolí. Tyto dokumenty pocházejí převážně z počátku devadesátých let, další byly vydány k desátému a dvacátému výročí samostatné organizace. Využila jsem také výstup ze semináře „Kdo jsme? Odkud a kam jdeme?“, konaného v listopadu 1990, dále pak tiskové správy k významným událostem či výročím a v neposlední řadě také články z časopisu Mozaika, který sdružení vydává. Zdrojem informací o současné situaci organizace byla výroční zpráva z roku 2009. Převážná většina těchto dokumentů je dostupná na webových stránkách Pionýra – www.pionyr.cz. Kromě dokumentů týkajících se přímo pionýrské organizace jsem pracovala i se stanovami SSM z roku 1970, informace jsem čerpala také ze zakládací listiny ČRDM a její výroční zprávy z roku 2009.

Významný zdroj informací představovaly rozhovory s šesti respondenty, které jsem provedla ve dnech 29. ledna až 9. března 2011. Délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí 1 až 1,5 hodiny. Potuovala jsem podle následující osnovy:

1. Působení respondenta v Pionýru

- vyrůstal v pionýrské organizaci jako dítě? Jak vnímal organizaci, programovou náplň, ideové zaměření?
- působení v Pionýru co se týče práce s dětmi a mládeží. Jaká byla/je motivace respondenta pro práci s dětmi, co mu to přináší.
- funkce v organizaci co se týče řídicích pozic. Jak se respondent podílí/podílel na rozhodování, s jakou motivací přijal členství v orgánech, co pro něj práce v Pionýru znamenala/znamená.

2. Pionýrská organizace před rokem 1989

- jak respondent vnímal fungování organizace
- jak respondent vnímal ideologické zabarvení a jakým způsobem se s tím vyrovnal
- jaké má respondent zkušenosti se vztahem pionýrské organizace a SSM, KSČ, Národní frontou

3. Transformace a obnovení Pionýra v roce 1990

- jakým způsobem transformace probíhala z pohledu respondenta
- jak byla vedena jednání, jaká na nich byla atmosféra, jací lidé v organizaci zůstali a jací odešli
- jak se budovala organizační struktura, jak vznikaly základní dokumenty
- jak se postupovalo ve věcech majetku
- jaké problémy při transformaci vyvstaly
- na co se navázalo
- v jakých ohledech došlo ke změnám oproti situaci před rokem 1989
- jak se Pionýr vyrovnal se svou minulostí, jak respondent vnímal ohlasy veřejnosti

4. Pionýr po 20 letech fungování obnovené organizace

- jak se respondent dívá na vývoj, kterým organizace prošla
- co se podařilo, v čem vidí respondent úspěchy
- co by se dalo zlepšit, v čem vidí problémy
- na co se zaměřit do budoucna

Účastníkům rozhovorů jsem pokládala otevřené otázky, u dvou mladších respondentů jsem vynechala část týkající se vnímání dění v organizaci před rokem 1989. Zjišťovala jsem pouze jejich zprostředkované informace a dojmy, které získali například od rodinných příslušníků či starších členů své pionýrské skupiny. Rovněž ani jeden z nich bezprostředně neprožíval transformaci organizace, zjišťovala jsem ovšem názory, které si na tento proces vytvořili zpětně.

5.6 Metoda analýzy dat

Po pořízení záznamů rozhovorů byl prvním krokem analýzy dat detailní transkript rozhovorů. Následně jsem prováděla otevřené kódování, text jsem rozdělila na menší jednotky

vyjadřující konkrétní sdělení. Kódy jsem vytvářela ad hoc, následně jsem se k nim vracela, revidovala je a přejmenovávala. Zároveň s kódováním jsem prováděla poznámkování, zaznamenávala jsem si postřehy, které mě v průběhu kódování napadly. Po vytvoření seznamu kódů jsem přistoupila k jejich systematické kategorizaci. Pracovala jsem technikou, kterou Švaříček a Šedřová (2007, s. 226) nazývají technikou vyložení karet. Kategorie vzniklé prostřednictvím otevřeného kódování jsem uspořádala do linky, na jejímž základě jsem pak sestavovala text. Vytvoření kategorií a nalezení vztahu mezi nimi poskytly základ pro vybudování kostry analytického příběhu. Následovala interpretace dat, kterou jsem doplňovala citacemi z provedených interview. Kapitoly 6, 7, 8 a 9 jsem koncipovala tak, aby dávaly odpověď na specifické výzkumné otázky. Jak již bylo řečeno v úvodu práce, šestá, sedmá a osmá kapitola se pokoušejí zodpovědět výzkumné otázky týkající se fungování organizace před a po roce 1989 a vnímání organizace jejím vedením. Důraz je kladen na objasnění dění v organizaci před rokem 1989, které považuji za důležité pro porozumění následujícímu vývoji, a dále na rozbor transformace Pionýra v roce 1990. Ideologie v pionýrské organizaci, vztah PO SSM ke KSČ, Národní frontě a SSM a transformace Pionýra při analýze vyplynuly jako významné kategorie, proto jsem tato témata rozdělila do jednotlivých kapitol. V deváté kapitole jsem pak identifikovala významné momenty kontinuity a zlomu, což bylo cílem třetí specifické výzkumné otázky. Každá z podkapitol této kapitoly popisuje jeden z těchto aspektů; čtenář se tak zároveň blíže seznámí s fungováním organizace před a po její transformaci. Jsem si vědoma, že se zde částečně opakují témata z předchozích kapitol, je zde však zdůrazněna perspektiva kontinuity a zlomu. Pro toto členění jsem se rozhodla z důvodu lepší přehlednosti.

5.7 Etické problémy

Respondenty jsem nejprve informovala o účelu výzkumu a případných důsledcích jejich spolupráce na něm. Posléze jsem s nimi podepsala informovaný souhlas. V rámci zachování důvěrnosti jsem jména zúčastněných respondentů anonymizovala a vyhnula jsem se detailnímu popisu jejich působení v orgánech Pionýra. Taktéž jsem změnila názvy obcí a další vlastní jména, která se v citátech vyskytují. Přesto však některé informace, které respondenti uváděli a které považuji za důležité pro svůj výzkum, mohou vést k odhalení totožnosti respondenta. S touto eventualitou jsem respondenty předem seznámila.

6. Vnímání ideologie v Pionýru

Značně zjednodušeně pojali ideologii v pionýrské organizaci autoři knihy *Mýty o socialistických časech*: „Ideologická „nalejvárna“ se nekonala jen při školní výuce. Při školách existovaly od roku 1948 pionýrské organizace, kam se děti hlásily už ve druhé třídě. Děti může totalitní stát zneužívat poměrně snadno, zvláště když se jim rodiče bojí příliš otevřeně vysvětlovat, že to, co jim nakukaly učitelky nebo jejich vedoucí, jsou naprosté nesmysly“ (Člověk v tísní, 2010, s. 17).

Zjednodušené pojetí ideologie v Pionýru najdeme i u dalších autorů, Friče, Vaňka nebo Devaux. „Komunistický dohled nad činností neziskových organizací zbavil tyto organizace jejich autenticity a udělal z nich přísluhovače komunistického režimu“ (Frič, 2004, s. 4). V jiné knize používá Frič termín „ideologicky podchycené společenské organizace“, mezi něž řadí i PO SSM (Frič, 2001, s. 26). Komunistická strana usilovala o převedení organizace a činnosti spolků na kvalitativně novou základnu, která je v souladu s třídněpolitickými změnami. Prostřednictvím masových organizací chtěla státní moc zapojit veřejnost do výstavby socialistické společnosti (Vaněk, 2001, s. 48). Devaux spojuje pionýrskou organizaci s myšlenkou nucení a ideologického rekrutování (Devaux, 2005, s. 135).

Také Jaroslav Šturma používá při popisu ideologie ve vznikající PO ČSM, ale i v celé společnosti, zajímavé, ale poněkud zjednodušené metafory: „O všechno se stará moudrá a neomylná matka – rodná strana se svatými a apoštoly v čele (ústřední výbor), jí pomáhá generace otců – dělnická třída. Jejimi dětmi různého stáří jsou organizace mládeže a ty se starají o nejmenší ratolesti – pionýry. To už přestávala být legrace. Kdo se této ideologii nepodřídil, byl ze svaté rodiny přinejmenším vyobcován“ (Šturma, 2004, s. 2).

Autoři knihy *Pionýr 1968-1970*, kteří reprezentují Pionýra, čili pohled organizace „zevnitř“ na sebe, přítomnost ideologie v pionýrské organizaci rozhodně nepopírají. Upozorňují však na to, že dění v organizaci nebylo samovolné, nýbrž odvíjelo se v kontextu vazeb na celospolečenské události. V této souvislosti poukazují na článek Ústavy z roku 1960, kde stojí: „Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, KSČ, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejvědomějších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.“ Zmiňují se také o vlivu Národní fronty na organizace a na společenské dění. Ideologii v pionýrské organizaci tedy podle autorů nelze vnímat odděleně; musíme si uvědomit, že ideologií byla prodchnuta celá společnost a při interpretaci ideologie v Pionýru

je tedy třeba brát v úvahu celkovou situaci v tehdejší Československu (Černá, Bělohávek, 2001, s. 3).

V rámci rozhovorů jsem se respondentů dotazovala na to, jaké jsou jejich osobní zkušenosti s ideologií v pionýrské organizaci. Žádala jsem je, aby si vybavili, jak vnímali ideologii v Pionýru v dětství i v pozdějších letech, kdy vedli oddíl nebo zastávali funkce v orgánech organizace.

6.1 Ideologie všude

Respondenti, kteří byli členy pionýrské organizace v dětství, zde ideologii příliš nevnímali – nehledě na to, zda byli členy organizace v 50. či 60. letech nebo později. Spíše si uvědomovali ideologii, která prostupovala celou společností.

Já jako dítě jsem to moc nevnímal. Možná potom zpětně by člověk řekl ano, protože se, já nevím, skládal slib v muzeu Klementa Gottwalda a takovýhle. Ale že by to bylo nějak...ono to bylo ideologicky zabarvený asi všechno, i ta škola, takže to tak splývalo. Já si nemyslím... jako dítě jsem to nějak nepocítoval, že nás někdo školil. To odpovídalo té situaci celkový . (Jaroslav)

Ondřej má na situaci podobný náhled, navíc ideologii v pionýrské organizaci relativizuje tvrzením, že v každé společnosti je nějaká ideologie.

Já jsem prostě prožil tu dobu taková, jaká byla, s nějakým balastem, kterej jaksi provází každou...každou společnost, protože to nebyla jenom vymoženost socialistického Československa nebo reálného socialismu v Československu v sedmdesátých letech, kdy já jsem jako dítě chodil do pionýrské organizace nebo do pionýrského oddílu. (Ondřej)

6.2 Význam konkrétní osoby vedoucího

Vedle přítomnosti ideologie v celé společnosti vstupuje do hry další významný prvek, na který respondenti upozorňovali. Vždy záleželo na konkrétních osobách, na konkrétních vedoucích a na způsobu, jakým dětem zprostředkovávali své myšlenky a názory. Pokud byl vedoucí „rozumný“, vnímaly děti i události, které komunistickou ideologií téměř přetékaly, bez většího zkreslení. Typickým příkladem jsou totalitní slavnostní akce, které komunistický režim zařadil do systému legitimizace a reprezentace své moci (Sobotková, 2009, s. 401).

Konkrétní zkušenost s ideologií uvádí Ondřej. Současně s tím odmítá interpretaci tehdejší doby, která dnes převládá.

My jsme měli vedoucí, kteří byli po mém soudu lidsky moudří, takže dokázali, abych tak řekl, v přiměřené míře některý věci připomenout, a to ani nemyslím jako úlitbu bohům, ale jako racionální výchovný prvek. Protože osvobození nebo ukončení druhý světový války, ať už se podávalo jakkoli, tak bylo prostě významným... významným momentem, a to jsme si třeba připomínali. (...) Pochopitelně tady strašně závisí na podání těch lidí, ale to je právě to, co já tvrdím, že dneska se to demonizuje a že ta realita jako byla jiná a že dneska si mnoho lidí na tom...si hojí nějaký svoje křivdy, v uvozovkách křivdy. (Ondřej)

Petr, který byl jako dítě členem PO SSM v době těsně před transformací, ideologii sice vnímal, ovšem díky „rozumným“ vedoucím mu docházení do oddílu nijak nezošklivila.

Ideové zabarvení se nevnímat nedalo, na druhou stranu já jsem měl docela štěstí na vedoucí. (...) Takže já jsem měl kliku na vedoucí a prostě na toho Pionýra jsem chodil celkem rád. (Petr)

6.3 Prožívání jiné reality u dětí, u vedoucích, u funkcionářů

V dospělosti, kdy se sami stali vedoucími, někteří respondenti ideologii vnímali silněji, jiní méně. Sami při vedení oddílu podle svých tvrzení dětem ideologii nevnucovali. Josef zmiňuje prvek určitého donucení a přetvářky, který vnímal jakožto vedoucí oddílu. Snažil se je však na děti nepřenášet.

Takhle, tehdy se prostě bralo, že se něco prostě musí dělat. Trochu jsme si na něco hráli. Ale většinou jsme ty děti nějak nezatěžovali tím. To se projevilo, když se předkládaly nějaký ty jaksi plány, že jo. (Josef)

Jaroslav se opět zmiňuje o oslavách, s kterými ovšem neměl žádný osobní problém. Zároveň na tomto příkladu popírá fakt, že by vedoucí byli k účasti nuceni.

Tam to fungovalo podle mě hodně rozumně, protože já si nepamatuju, že bych byl někde na nějaký schůzi nebo někde, kde by nám někdo něco... Tam se spíš... No občas byly nějaký výročí, takže se dělaly nějaký takový ty akce, někde se chodilo do prvomájového

průvodu nebo na lampionovej průvod v listopadu. Ale to tam některý vedoucí přišli, některý nepřišli, ty děti tam většinou chodily. (Jaroslav)

Také další respondentka si myslí, že přítomnost ideologie nebyla tak silná, jak se dnes tvrdí. Dokládá to na příkladu, kdy se těmto tlakům dokázala sama vyhnout.

Já si nejsu jistá, jestli tam ty ideologický tlaky doopravdy byly, protože když po mně třeba chtěli, abych napsala tři nějaký významný výročí, ke kterým se pořádá pionýrská stezka, tehdy pionýrská stezka odvahy, a já jsem vysvětlila, že prostě jen tak, tak to taky prošlo. Takže já si nemyslím, že tam ty tlaky byly až...určitě tam byly, ale určitě nebyly až tak velký. (Alena)

K této myšlence dodává další zajímavý postřeh. Že ideologické ovlivňování se nemuselo týkat přímo pionýrské skupiny, ale soustřeďovalo se spíše na vyšších organizačních stupních. Alespoň takto to Alena sama prožívala.

Ale já jsem to pozdějc vnímala i na té skupině, když jsem šla jako instruktor a vedoucí. Tam...já nevím, tam nebyli lidi, kteří by vyloženě jako se tam chtěli politicky nějak zvýraznit. Protože ono, tak jak jsem to vnímala já, to nikdy nebylo o tom, že tam člověk udělá politickou kariéru. To už musel být ten zasloužilý svazák, aby jí udělal. (Alena)

6.4 Rovina lidských interakcí (přátelství, partnerství)

Zuzana vstoupila do Pionýra až po transformaci, takže přímé zkušenosti s komunistickou ideologií nemá. Z rozhovorů se staršími členy své pionýrské skupiny si však zprostředkovaně mohla vytvořit obrázek o minulosti. Opět potvrzuje, že vše záleží na konkrétních lidech.

Ale i co si povídáme s těma lidma, tak to nikdy nebylo o nějakým prostě politikaření, o nějakým vtloukání ideologie, ale bylo to o tom, že ty lidi se rádi scházeli, bylo jim společně dobře, vznikaly tam partnerský vazby, spousta těch lidí si tam vlastně našlo partnera, a spousta lidí se do dneška ráda vrací třeba na to tábořiště. (Zuzana)

Důležitost lidského faktoru opakuje Ondřej ještě jednou, tentokrát ji pocítil již jako funkcionář.

Ale možná jsem měl...možná jsem měl jako štěstí na ty nadřízený. To připouštím. Vím, že existovali jako tupci...tupci, kteří postupovali jinak. Ale já jsem se s nima nesetkal přímo.
(Ondřej)

Sestupem na rovinu běžných lidských interakcí ideologický rozměr ztrácí svou „démoničnost“. Nehledě na to, zda je či není přítomen, z hlediska běžných lidských interakcí je méně viditelný.

Závěrem se tedy můžeme shodnout na tom, že respondenti pociťovali komunistickou ideologii různým způsobem, žádný z nich s ní ale neměl vážnější konflikt. Ideologie byla vnímána jako součást života celé společnosti. Na úrovni základních kolektivů ale nemusela být přítomnost ideologie v pionýrské organizaci příliš patrná. Vše se podle výpovědí respondentů odvíjelo od osobnosti vedoucích, kteří s dětmi pracovali, a také od osobnosti nadřízených členů orgánů. Existovali vedoucí, kterým šlo především o práci s dětmi a o to, aby se dětem v Pionýru líbilo. Ideologií se je snažili nezatěžovat.

Zajímavá věc, které jsem si při analýze rozhovorů všimla, se týká absence přívlastků, když respondenti hovořili o ideologii. Nikdo z nich nepoužil přívlastky jako např. komunistická, socialistická, tehdejší nebo násilná. Hovořili čistě o „ideologii“, žádné vlastnosti jí nepřisuzovali.

Respondenti v rozhovorech vliv ideologie v Pionýru zmenšují či popírají. Používají k tomu různé strategie: (a) argument, že ideologie byla tehdy všude, respektive že určitá ideologie je přítomna v každé společnosti, (b) zdůraznění významu osoby vedoucího, (c) poukázání na rozdíl dopadu ideologie na děti a vedoucí; u pionýrských pracovníků pak dále záleží na výšce funkce, (d) sestup na mikro-rovinu lidských interakcí.

7. KSČ, Národní fronta, SSM

Po druhé světové válce se k moci dostala komunistická strana. Pro organizace občanského sektoru to byl zlomový okamžik. Mnohé byly násilně rozpuštěny, část z nich byla zestátněna, zbylé byly začleněny do centralizované struktury totalitního státu. Organizace byly sjednoceny do centrálně řízených střešních organizací, které podléhaly dohledu KSČ. Jednotlivé organizace byly sjednoceny pod hlavičku Národní fronty. Patřil mezi ně i ČSM a následně pak SSM se svou „relativně samostatnou“ součástí – PO SSM.

Jak jsme již rozebírali v kapitole týkající se historie pionýrské organizace, rady PO SSM na všech úrovních řízení vždy podléhaly orgánům SSM. Také na obsazení orgánů PO měly vliv orgány SSM a KSČ. V rozhovorech s respondenty jsem zjišťovala informace o tom, jak toto podřízení fungovalo v praxi, jakým způsobem oni sami vnímali spolupráci s KSČ, Národní frontou a SSM a jaké byly jejich zkušenosti. Podle výpovědi Ondřeje se členové komunistické strany působící v pionýrské organizaci chodili zhruba každé dva roky zpovídat ze své činnosti k organizačnímu tajemníkovi KSČ. Záleželo pak na konkrétním tajemníkovi, co s pracovníky řešil. Naopak političtí funkcionáři navštěvovali pionýrské akce, například Alena si vzpomíná na návštěvu tajemníka okresního výboru na setkání pionýrských oddílů. Co se týče spolupráce pionýrské organizace s Národní frontou, ta byla zprostředkována přes orgány SSM. Národní fronta měla stejnou strukturu jako ostatní tehdejší organizace, tedy od ústředních orgánů až po okresní. Spolupráce následně fungovala tak, že členem například okresního výboru Národní fronty byl předseda okresního výboru SSM. Ten si pak na jednání, pokud se téma týkalo dětí, mohl přivést tajemníka SSM pro pionýrskou organizaci (Ondřej). O podřízenosti orgánů pionýrské organizace orgánům SSM jsme se zmiňovali již několikrát. Rozhodnutí pionýrských orgánů musela být potvrzena svazáckými orgány; týkalo se to samozřejmě i schvalování dokumentů. Pokud například členové ÚR PO SSM chtěli změnit směrnice pro pořádání pionýrských táborů, musel změny schválit příslušný orgán SSM (Josef).

Účastníci výzkumu vyprávěli o svých osobních zkušenostech s KSČ, Národní frontou a SSM ve vztahu k pionýrské organizaci. Zkušenosti s konkrétními funkcionáři KSČ zdaleka nemusely být negativní. Opět se zde opakuje klíčový motiv: záleželo na konkrétním člověku, zda byl umírněný a měl pochopení, nebo nikoli. Svou pozitivní zkušenost uvedl Ondřej. Ve

své výpovědi hovoří o vazbě Pionýra ke komunistické straně, kterou vnímal jako danou celospolečenskými podmínkami. Zároveň závislost na KSČ relativizuje odkazem na konkrétní lidské kvality.

Co se týká vazby ke komunistický straně, tak ta byla daná jednak jako ústavním rámcem, protože ten článek ústavy o vedoucí úloze komunistický strany, ten prostě byl obecně a týkal se všech orgánů a institucí a všeho. A v pionýrský organizaci se projevoval prostě tak, že...že třeba...já nevím...jak se projevoval...členové komunistický strany se chodili zpovídat z toho, co dělali, třeba k organizačnímu tajemníkovi OV KSČ. A zase záviselo jako strašně moc na lidech. Protože na Praze 8 to fungovalo tak, že takový setkání bylo tak zhruba jednou za dva roky a tam se spíš řešilo, co by bylo potřeba jako pomoci, než aby se tam nějak direktivně řešilo, jestli všichni byli jako včas na prvního máje. To si myslím, že tajemník OV KSČ na Praze 8 se nad tyhle věci povznášel. Ale zase znám případy, kdy to tak nebylo. Tak nebudu říkat, že to fungovalo všude idylicky. Nefungovalo. Strašně moc záviselo na lidech. (Ondřej)

Jak je z výpovědi patrné, funkcionáři měli možnost vyjít pionýrům vstříc, poskytnout jim pomoc. Na konkrétním příkladu to dokládá další respondentka.

Já mám takovou zkušenost, my jsme někdy v osmdesátým osmým měli okresní setkání pionýrů. Bylo tam nějakých 1200 dětí, bylo to pod stanama a začlo lít. Když přšelo druhý den, tak přijel tajemník okresního výboru. Tak si to tam moudře všechno prošel, pak se zeptal, jestli jsme schopni to tam ještě vydržet. My jsme zkonstatovali, že jako s těma děckama nejsme, a on nám tam poslal do hodiny asi dvacet autobusů, který nás rozvezly. Takže ano, ale to nepovažuji za tlak. Prostě spíš to, co jsem vnímala já, bylo spíš o pomoci. (Alena)

Zde tedy vidíme, že funkcionáři OV KSČ se akcí nejen účastnili, ale disponovali také mocí do nich zasáhnout. V tomto případě se moc tajemníka aktivizovala, aby pomohla. Stejně tak se ovšem v jiných případech mohla aktivizovat, aby uškodila – o podobné zkušenosti však žádný z respondentů nehovořil. Je tedy patrné, že oba respondenti nevnímají vztah ke KSČ jako direktivní utlačující, spíše poukazovali na pomoc, která byla poskytnuta.

Další z respondentů již tak pozitivní zkušenosti s komunistickou stranou neměl. Jeho skupina se sice se stranou do konfliktu nedostala, přesto lze v jeho výpovědi rozeznat strach,

který mezi pionýrskými pracovníky panoval. Vznikl z negativní zkušenosti, kterou zažila jiná pionýrská skupina, když byli její vedoucí potrestáni za udržování skautského zvyku zasekávání sekery práce. Zároveň zmiňuje další zajímavý moment. Pokud byli pionýrští pracovníci členy strany, nemusela být skupina podrobována příliš důsledné kontrole KSČ.

Dokonce se i zasekávala sekera, pak se od toho ustoupilo protože jsme zjistili, že někde z toho měli průšvih, že to někdo zjistil. Nás teda našťěstí jako přímo tu naši skupinu přímo nekontrolovali, protože měli jsme tam lidi jaksi v KSČ, tak jsme nebyli na paškálu, aby tam nám nasazovali nějaký agenty nebo tak. Ale pak jako jsme se sešli na vedení a řekli jsme si, radši teda zasekávat nebudem, když támhle v Hloubětíně z toho měli malér. (Josef)

Z této výpovědi je evidentní, že jiné postavení vzhledem ke KSČ měly skupiny, kde vedoucí byli členy strany, a jiné ty, kde členy nebyli. Pokud tedy kontrola nebyla zajištěna členstvím, probíhala jinak.

Co se týče Národní fronty, i zde byl prostor pro kooperaci. Například při pořádání akcí pro veřejnost se na přípravě podílely různé organizace Národní fronty; každá z nich nějakým způsobem přispěla k zajištění akce. O využití tohoto potenciálu se zmínil Josef, který opět opakuje motiv pomoci a spolupráce.

Třeba vím, že se projevovalo, a že jsme byli třeba na Národní frontě na tý Praze 10 jako. Tam ale to bylo...třeba se připravovaly nějaký akce, třeba obvodní a takovýhle, nebo celoměstský. Když jsem byl v městský radě v předsednictvu, tak se připravil přechod Brd, že jo. Zase na druhou stranu zase tyhlety věci pomohly, že oni tyhlety jako když viděli, že se něco dělá, tak prostě zase zařídili, že tam byly, já nevím, sanitky. (...) No a guláš tam vařila milice, že jo. Čili ono se zase dalo jako využívat tyhlety možnosti, který byly. (Josef)

Soustředíme-li se na vnímání vztahu pionýrské organizace se Socialistickým svazem mládeže, musíme konstatovat, že v tomto ohledu jsou zkušenosti respondentů spíše negativní. Pionýrští pracovníci nezdědili těžce nesli podřízenost své organizace SSM a fakt, že každé jejich rozhodnutí musely potvrdit nadřízené svazácké orgány.

Protože ona pionýrská organizace, že jo, před revolucí vlastně de facto jako právně neexistovala. To byl Svaz mládeže, součástí toho byla Pionýrská organizace. Měli sice své orgány, ale důležitý materiály stejně schvalovaly svazácký orgány. (Josef)

Spíš jsem tam vnímala jakoby takovýho toho...a to jsem vnímala strašně špatně. Takovýho toho staršího bratra, ty svazáky. Kteří mnohdy byli zkušenostma, kvalitou, vzděláním hodně vzdáleni tomu Pionýru a nebo těm vedoucím z toho Pionýra. Ale pořád byli taková ti, kteří o nás rozhodovali. (Alena)

Josef dále uvádí konkrétní příklad, jak fungovalo schvalování dokumentů. Podílel se na přípravě směrnic pro pionýrské tábory, do kterých chtěli členové ústřední rady Pionýra vpravit nové myšlenky. K jednání přistupovali zástupci pionýrské organizace s obavami, nakonec se jim však podařilo změny prosadit díky tomu, že se představitelé svazáckého orgánu upnuli na jednu problematickou část. Ta byla následně upravena a zbylé body prošly. Jak vidíme, docházelo v rámci jednání a prosazování změn ke značným absurditám. To ale nebyla jediná věc, na kterou pionýrští pracovníci naráželi. Respondenti mluvili o nepochopení ze strany nadřízených svazáků. Je zajímavé, že i další z respondentů se setkal se snahou SSM brzdit změny prosazované orgány pionýrské organizace.

Fakt je ten, že jsme občas narazili na úrovni těch nejvyšších orgánů na ne tlak, ale spíš nepochopení nebo spokojenost s tím, jak to funguje. A to když jsme chtěli změny, tak byl spíš protitlak proti těm změnám (...). (Ondřej)

Další respondentka se s nepochopením setkala i na úrovni organizování programu pro děti. K tomu se přidal i pocit, že o těchto činnostech rozhodují nekompetentní lidé, kteří se nevyznají v problematice dětí a mládeže.

(Orgány SSM rozhodovaly – pozn. autorky) o všem. To je můj osobní pocit, že jako o tom, jak bude vypadat okresní kolo pionýrské stezky odvahy, jestli se budou děcka prokazovat průkazkou s fotkou nebo bez fotky, jestli stačí soupiska nebo jestli budou posílat dopředu nějaký přihlášky opatřený fotkama, aby tam nedošlo...to je třeba jako hluboko ve mně...jestli tam nedošlo k nějakému, že by za mladší kategorii startoval starší, k podvádění a tak. Jo, přitom si absolutně nedovedli představit v praxi, jak takový činnosti vypadají. Tak to mně vadilo strašně. (Alena)

Z výpovědí respondentů je patrné, že pionýrští pracovníci vnímali nadřazenost SSM velmi negativně. V osmdesátých letech se začalo dařit prosazovat určité změny ve vztahu pionýrské organizace a SSM. Zda by nakonec vedly k odtržení, se už nedozvíme. Kartami zamíchala sametová revoluce.

Druhá rovina toho problému byla, že pionýrská organizace nebyla samostatná, že byla svým způsobem...nebo ne svým způsobem, ona byla relativně samostatnou součástí SSM. To znamená, že všechny rozhodnutí orgánů pionýrské organizace SSM de facto podléhaly nějakému potvrzení orgánem SSM. V tom byl ten problém, kterej jsme nezdřídka řešili a snažili jsme se ho měnit. Což šlo ztuhla, ale nakonec se to dařilo a na konci osmdesátých let si myslím, ta situace byla významně odlišná než třeba před deseti lety. (Ondřej)

Určitou změnu poměrů vnímala i Alena. Snažila se ke změnám aktivně přispět svým členstvím v orgánech na úrovni okresu.

Takže tam už možná to bylo takový, jak už se to tak trošinku jako rozvolňovalo, tak taková nějaká naděje, že třeba něco změní. Že na té práci, na těch pionýrských skupinách bude míň formalismu. (Alena)

Také v oblasti zkušeností s KSČ, Národní frontou a SSM se setkáváme s významnou rolí lidského faktoru. Respondenti zažili pozitivní zkušenosti s konkrétními funkcionáři KSČ i Národní fronty, využívali v rámci pořádání akcí jejich pomoci a spolupráce. Na druhou stranu nelze popřít, že mezi pionýrskými pracovníky panoval i strach z kontroly a perzekuce. Jako problém vnímali účastníci výzkumu nadřazenost SSM a jeho orgánů. Zmiňují se také o nepochopení a nekompetentnosti svazáků. Z těchto pocitů vyplývalo i odhodlání respondentů tento stav nějak změnit.

8. Proces transformace Pionýra

Transformace Pionýra započala téměř okamžitě po sametové revoluci. Ještě před koncem roku 1989 byly ustaveny přípravné orgány a 20. ledna 1990 se v Brně uskutečnila mimořádná celostátní konference pionýrských pracovníků, která měla zásadní význam pro další vývoj organizace. Delegáti na konferenci projednávali otázky osamostatnění organizace a zachování jejího názvu a charakteru. Byly schváleny základní dokumenty – Prozatímní statut Pionýra a Prozatímní programové zásady Pionýra.

Z našich respondentů se brněnské konference zúčastnili tři. Ondřej a Josef se podíleli na její přípravě, Alena přijela jako delegátka za svou okresní rádu. Zpovzdálí prožívali dění v organizaci pionýrští pracovníci na skupinách, včetně Jaroslava.

Před delegáty konference stála celá řada úkolů; museli řešit velmi zásadní a zároveň různorodé otázky. Z výpovědi Aleny vyplývá výjimečnost revoluční situace, kterou si dnes těžko dokážeme představit.

Asi to bylo takový...taková vyloženě z toho zpětnýho pohledu, taková reakce na tu dobu, protože tam se na jedné hromadě řešily problémy: jestli vůbec bude Pionýr a jak bude vypadat, a na druhé straně jako jak bude fungovat výchovnej systém. Takže věci, který dneska si nedovedem představit, že bysme řešili najednou. (Alena)

Připomeneme-li si interpretaci Devaux, dá se říci, že s ní Alenina výpověď víceméně koresponduje. Devaux zmiňuje aspekt odmítnutí ideologického pojetí SSM, tedy rozhodování, zda pokračovat dále nebo ne; a dále potvrzení specifčnosti práce s dětmi, tedy respondentkou zmiňovaný výchovný systém. Jako nejzávažnější úkol konference vnímají respondenti rozhodnutí o dalším osudu pionýrské organizace.

V principu to šlo tak: v prosinci 89 se rozhodlo v orgánech Pionýra, že se jaksí provedou nějaký významný organizační změny, z nichž ta nejprinciálnější byla svolání mimořádný celostátní konference. Na tý se rozhodlo, že se tedy ustaví samostatná organizace a obnoví se jako svým způsobem nástupnická organizace Pionýra z roku 68-70 jako samostatný organizace. (Ondřej)

Ondřej poukazuje na možnosti, které mohly z jednání vyplynout. K zániku organizace nedošlo, delegáti rozhodli o pokračování činnosti jako samostatná a nezávislá organizace dětí, mládeže a dospělých (Pionýr, 1990c). Zároveň vyzdvihuje fakt, že pionýrské skupiny jako právní subjekty dostaly možnost svobodné volby, zda v Pionýru zůstanou, nebo se odtrhnou – ať už přechodem pod jinou organizaci nebo založením organizace nové. Pokud se skupiny rozhodly k odchodu, nebylo jim bráněno. Řada „nových“ organizací občanského sektoru, jako například Duha, má tedy kořeny v pionýrské organizaci.

Těch scénářů se nabízelo několik, jako zánik té organizace, ten byl asi jako nejjednodušší cestou. Nějaký štěpení, protože ve svém důsledku ta organizace, která v té době existovala, to znamená relativně samostatná součást Socialistického svazu mládeže, se rozpadla nebo rozštěpila na desítky, možná stovky organizací. (...) To není jenom tak, že obnovil svoji činnost samostatný Pionýr, ale z té organizace jako vzešla celá řada dalších organizací. Duha například, ale i kus Junáka, kdy tam přecházely celý organizační jednotky, jo. Takže to byl prostě nějaký postupnej proces, kterej probíhal měsíce. (...) Bylo jasné, že tam někteří lidi odjížděli už tam s přesvědčením, že v týhle organizaci oni nebudou. Tak jo, no. Tak se potom měli možnost svobodně rozhodnout. (Ondřej)

Děni kolem brněnské konference s napětím sledovali lidé na pionýrských skupinách. Jaroslav zřetelně vyjádřil svůj zájem pokračovat v činnosti pod hlavičkou Pionýra. Pokud by ale došlo k rozpadu Pionýra, snažil by se činnost s dětmi udržet a založit si organizaci vlastní.

Ale viděl jsem to jako...bral jsem to z pohledu té pionýrský skupiny naší. A říkal jsem si, jak to bude. Jestli to zrušej, nezrušej. Ono teoreticky se mohlo stát, že by shora se to nějak zrušilo. Tak jsem i uvažoval o tom, že kdyby to takhle dopadlo, tak že bysme si udělali nějakou takovou „trucklub“ svůj a že bych ty lidi udržel nebo snažil se udržet pohromadě, tu partu s těma dětma a ty tábory a tohle. Ale jako nestalo se, že by Pionýr...že by se to zrušilo, tak jsme v tom vydrželi dál. (Jaroslav)

V souvislosti s rozhodnutím o pokračování v činnosti vyvstala i otázka, zda zachovat název organizace, což je důležitý aspekt kontinuity či zlomu. Názory na tento problém nebyly jednotné, nakonec se však prosadilo setrvání u názvu Pionýr.

Chvilčkama tam bylo cítit, že těm lidem jde o to, aby se to v nějaké podobě zachovalo. Do toho pak zase nějaký takový ty návrhy jako jiné názvy, úplnej přerod v jinou organizaci, táhnem kouli u nohy a takový. (...) Ale celkově jo, pak jsme odjížděli s tím, že jako dobrý, nějak ten Pionýr pokračovat bude, bude se to jmenovat tak, jak se to jmenuje. Jo, to bylo takový potom...takový jakože: tak jo, tak jedeme dál. (Alena)

Předchozí citát poukazuje na kontinuitu, co se týče názvu organizace. Zároveň odhaluje i její dvě stránky: organizace sice pokračuje s původním názvem, zároveň s tím si však s sebou nese břemeno minulosti, která se k němu váže. Podrobněji se k tomuto tématu vrátíme v následující kapitole.

Na brněnskou konferenci se sjelo celkem 414 delegátů a 95 hostů (Pionýr, 1990c). Pro srovnání, na posledním výročním zasedání občanského sdružení Pionýr konaném 27. listopadu 2010 se sešlo 252 delegátů (Pionýr, 2010b). Mimořádné konference v lednu 1990 se zúčastnili zástupci pionýrských skupin z celého Československa; většina z nich chtěla na jednání prosadit svůj názor. Sešlo se zde například asi šestnáct návrhů stanov Pionýra (Ondřej). Takovéto množství kandidátů s rozličnými názory ve spojení se závažností projednávaných bodů dávalo předpoklad k bouřlivým jednáním a názorovým střetům. Takto to vnímali i účastníci konference. Byli pod velkým tlakem, jelikož si byli vědomi, že do skončení konference se musí shodnout na nějakém usnesení.

Dopoledne to jednání, to byly opravdu emoce, výkřiky, bouře. Jako odmítání vrchnosti, některých rozhodnutí připravenejch, ať už racionálně nebo iracionálně. Po obědě už jaksi jednak docházelo k nějaký únavě, na druhou stranu si všichni uvědomovali, že prostě musíme večer skončit. A protože to nikam nevedlo, tak ty emoce na jedny straně opadávaly a na druhý straně se hrotily, protože jako nešlo se vrátit domů s tím, že jsme se na ničem nedohodli (Ondřej).

Diskuse se dosti protahovaly a na některé delegáty působily značně chaoticky.

A to jednání potom bylo takový chvilčkama beznadějný, z pohledu toho člověka, kterej seděl v sále a netušil, kam se to má ubírat nebo nemá. Kdo se na čem dohodl, kdo se na čem nedohodl. (Alena)

Emoce však nebyly zdaleka jen negativní, respondenti popisují zájem, snahu a zapálení pionýrských pracovníků.

Ale ty emoce byly, ještě abych řek, kromě toho, že tam byly nějaký excesy, tak ty byly v první řadě pozitivní, že jo. Protože ty lidi se tam projevovali se zájmem jako řešit ten problém, jo. (Ondřej)

Ta (atmosféra – pozn. autorky) byla dílná, pracovitá. Lidi se hádali o věcech, o problémech, o detailech. Pak když se schvalovaly stanovy, že jo, nebo teda ten program a statut. Ono je to stanovy, ale jmenuje se to program a statut. No takže jako ty lidi byli dost zapálený jako. Ted' konečně si můžou sami rozhodovat a tak. (Josef)

Vedle emocí a vypjaté atmosféry konference je důležitý i další ohled, který se ve výpovědích objevuje. Zmínka o tom, že „ted' konečně si můžou sami rozhodovat“, je protikladem k době před rokem 1989, kdy to evidentně nešlo. A to i přes všechna mírná slova a relativizaci negativ tehdejší doby, kterých jsme si v citátech respondentů všimli v předchozích kapitolách.

Transformace Pionýra vyžadovala učinit zásadní rozhodnutí o dalším dění v organizaci. Klíčovým bodem bylo pro respondenty odhlasování pokračování v činnosti, a to pod názvem Pionýr, s odkazem na Pionýra z let 1968-70. Účastníci konference vnímali jednání jako velmi emotivní, náročná, místy chaotická, ale také je spojoval společný zájem. Nakonec došlo k odhlasování základních dokumentů a zvolení orgánů a samostatná organizace Pionýr mohla začít fungovat v podmínkách demokratické společnosti.

9. Aspekty kontinuity a zlomu z hlediska transformace Pionýra

9.1 Navázání na Pionýra z let 1968 až 1970

O navázání na samostatného Pionýra fungujícího v letech 1968 až 1970 jako o důležitém faktu kontinuity se zmínili všichni tři respondenti, kteří byli přítomni na brněnské konferenci v lednu 1990. Okrajově se o něm zmínil i Jaroslav, který se konference nezúčastnil. Respondenti z mladší generace naopak o tomto období a pokračování toho, co se tehdy započalo, nemluvili. Důraz kladli respondenti především na samostatnost tehdejší organizace, ztotožňovali se i s jejím programem.

To se rozběhlo v prosinci a 20. ledna už teda proběhlo ustavení samostatný organizace, která sama sebe jaksi postavila jako nástupnickou organizaci Pionýra z roku 68. A deklarovala se jako obnovená samostatná organizace Pionýr (...) Organizace se stejným názvem a s nějakým způsobem modifikovaným programem po dvaceti letech (Ondřej).

V souvislosti se samostatností se objevilo i jméno předsedy Pionýra Oldřicha Kryštofka. Josef vnímá silnou odlišnost mezi samostatným Pionýrem v letech 1968 až 1970 a PO SSM, zmiňuje dokument Některé základní otázky vývoje dětského a mládežnického hnutí v Československu, ve kterém SSM odsoudil samostatnou organizaci Pionýr.

Konec konců to bylo obnovení samostatný organizace z roku 68, že jo. Tam byl Kryštofek, že jo, ved Pionýra, tehdy samostatnou organizaci. Zajímavý je, jestli někdy jste slyšela o tom, že bylo stranický Poučení z krizového vývoje, tak podobný bylo i svazácký poučení z krizovýho vývoje. A tam dokonce ten Pionýr byl jaksi více odsouzenej než junáci, jo. V tom poučení jako co si všechno dovolili a jak vybočili a tak dále a co se nemělo dělat a tak. Čili my jsme navázali na ten původní z toho roku 68. (Josef)

Samostatnost souvisí i s oproštěním od škol, které deklarovaly Programové teze Pionýrské organizace z roku 1968. Bylo tedy možné navázat na zkušenosti, kdy pionýrské skupiny fungovaly bez škol.

No tak jednoznačně (se navázalo – pozn. autorky) na to období 68 až 70, protože tam i ty skupiny tenkrát šly od škol. Čili i ta zkušenost, že můžem fungovat i bez toho školského aparátu, tam už byla. (Alena)

V roce 1990 se tedy obnovený Pionýr jasně přihlásil k dědictví Pionýra z let 1968 až 1970. Odvolání k praxi z let 1968 až 1970 tak představuje zdroj demokratické legitimacy Pionýra v porevoluční době, kdy bylo potřeba se nějakým způsobem vymezit vůči minulosti. Odkaz na léta 1968 až 1970 představuje tedy jistou kontinuitu z hlediska navázání právě na toto období. Podíváme-li se však na vývoj organizace jako celek, ukazuje se odvolání na jmenované období jednoznačně jako zlomový okamžik. Organizace se jistým způsobem „odstříhla“ od posledních dvaceti let své minulosti. Budovala tedy zlom s komunismem zdůrazněním kontinuity s krátkou demokratickou epizodou v letech 1968 až 1970.

9.2 Minulost organizace z hlediska kontinuity a zlomu

Minulost a způsob, jakým se s ní Pionýr vyrovnal, je dosti obsáhlé téma. Také respondenti v rozhovorech mu věnovali značnou pozornost. Sandrine Devaux hovoří o určité formě revizionismu v postojích lidí, kteří zůstali v Pionýru po roce 1989 (Devaux, 2005, s. 138).

Zaměříme-li se na oficiální postoje orgánů Pionýra, můžeme dát Devaux zapravdu. V dokumentu Historické ohlédnutí za pionýrským hnutím, který v roce 1999 schválila Česká rada Pionýra, je vidět kritický přístup k minulosti, ale zároveň i snaha o ospravedlnění. „Minulost vnímáme s jejími klady a zápory. Rozhodně nebyla jen průzračně čistá a bezproblémová, stejně jako nebyla jen temná a zavrženíhodná. Byla často rozporná, odlišná v konkrétních projevech – podle míst a lidí skutky konajících. Měli jsme možnost tiše odejít, kritikové říkají, že jsme ji nevyužili. Náš postup a přesvědčení bylo jiné. Tiše odchází pachatel, mizí někdo, kdo má důvod se stydět nebo o své minulosti nevědět. Řada jiných hodnotitelů tvrdí, že jsme se ani neomluvili... Ale i omlouvat se má člověk za to, co spáchal – co rozhodl a realizoval. V pionýrských dokumentech však neexistuje usnesení, které by například hovořilo o záměrné likvidaci jiné organizace. (...) Upřímně litujeme všech přehmatů, želíme ztracených let všech lidí, kteří nemohli v oblasti práce s dětmi působit (...) Stejně důrazně však prohlašujeme, že nelze uplatňovat kolektivní vinu a mechanicky přenášet odpovědnost za rozhodnutí přijímaná jinde. Byť víme, že některá z nich realizovali lidé i pod hlavičkou organizace, která je naším předchůdcem (ČRP, 1999).

Je tedy patrné, že Pionýr se své minulosti nezříká. Podobné postoje zaznívají i v Prohlášení České rady Pionýra k 20. výročí obnovení samostatné organizace Pionýr. „Škarohlídům bychom chtěli vzkázat: Nedokážete-li se po dvaceti letech odtrhnout od minulosti, je to váš boj. Dobře si uvědomujeme historii pionýrského hnutí. Nekriticky ji nehájíme, ale ani bezmyšlenkovitě neodsuzujeme. Poučili jsme se z ní v dobrém i zlém a dávno se s ní vyrovnali. (...) Známe skutky, které byly páčány z mocenských pozic, litujeme jich a odmítáme je, protože jsou v naprostém rozporu s východisky současného Pionýra.“ (ČRP, 2010).

Z obou dokumentů vidíme, že organizace má i po deseti či po dvaceti letech od revoluce stále potřebu vyjadřovat se ke své minulosti, distancovat se od jejích problematických okamžiků a ospravedlňovat svou existenci. Pravděpodobně tato potřeba plyne z reakcí okolí, které ji i po takto dlouhé době stále spojuje s minulým režimem. Sandrine Devaux, přestože nemá k dispozici oficiální výsledky žádného výzkumu týkajícího se vnímání mládežnických organizací rodiči, tvrdí, že pro řadu Čechů je organizace Pionýr problematická. Hovoří o tom, že při rozmluvách s lidmi, kteří nejsou zapojeni v oblasti mládeže, narazila na jejich překvapení při zmínce o sdružení s názvem Pionýr. Nedovedli si představit, jaký druh činnosti organizace nabízí ani že by jí svěřili své děti nebo vnoučata. (Devaux, 2005, s. 134) Je škoda, že Devaux o těchto rozhovorech a jejich respondentech nepodává bližší informace. Bylo by zajímavé vědět, kolik respondentů bylo a znát podrobnosti o jejich věku, vzdělání, zaměstnání a podobně. Pak bychom mohli její výzkum porovnat s výpověďmi našich respondentů.

Ondřej hovoří o vyrovnání s minulostí ze strany organizace, poukazuje však na to, že vnější okolí se s tímto nemusí ztotožňovat a může zaujímat vůči Pionýru nepřátelské postoje.

Já si myslím, že ta organizace se s ní (minulostí – pozn. autorky) vyrovnala v naprostý většině případů dobře. Ta organizace. Nevyrovnalo se s tím okolí. Mnoho jaksi...mnoho lidí v okolí jaksi neschroupnou tu myšlenku, že my jsme se s tím vyrovnali, protože my jsme byli v pohodě. Zatímco oni nebyli v pohodě a ukazují na nás, jo. (Ondřej)

Také ostatní respondenti, včetně těch mladších, si uvědomovali problematiku minulosti pionýrské organizace a nabízeli různé strategie, jak se s ní vyrovnat. Podle Zuzany je řešením seznamovat mladé členy sdružení s jeho minulostí a nechat je vytvořit si vlastní názor. Navrhuje tedy jakýsi nepřetržitý proces „vyrovnávání se“, kterým by měl projít každý nový člen.

A je to jenom proto jakoby učit tu novou nastupující generaci, i třeba jakoby mojí generaci, postupně dostat k tomu, že si prostě projdou nějakým způsobem tu historii, udělají si na to svůj názor a sami se dostanou do nějaký konfrontace s tím a donutí nás...jako dostanou se do toho, že si musí udělat svůj názor. A ve chvíli, kdy si každý udělá svůj názor a srovná si to v hlavě, tak budeme vyrovnání. Ale organizace jako celek si myslím, že až se s tím vyrovná každý jednotlivec, tak ta organizace bude s historií vyrovnaná. (Zuzana)

V tomto se shoduje s Alenou, která si taktéž myslí, že mladí vedoucí a instruktoři nevědí nic o minulosti Pionýra. Také to vnímá jako chybu.

Ale moji dnešní vedoucí a instruktoři jako nemají pocit nějaké minulosti, jo. Oni se třeba vztekají, že někde slyší: vy jste ti malí komunisti. A vysvětlují jako: jste spadli z nebe, my nemáme s nikým nic společného. Protože oni už to tak vnímají. Ale oni ani nechápou jako proč jim to říkají. Oni žádnou minulost nemají. A já si myslím, že to je obecný jev dnešního Pionýra. Oni nemaj minulost. Ale nemyslím si, že to je dobře. (Alena)

V obou předchozích výpovědích narážíme na motiv generační obměny v Pionýru. Ten hraje také podle dalších respondentů významnou roli v tom, jak se organizace vyrovnává se svou minulostí. Jaroslav narozdíl od Zuzany a Aleny vidí pozitivum v tom, že nová generace není spojena s minulostí organizace.

Já myslím, že se vyrovnala úplně přirozeně. Protože takhle. Dvacet let je strašně dlouhá doba, já to cejtím na sobě. (...) Takže těm dětem, který se narodily v tý době, tak je dneska dvacet nebo jednadvacet a oni to jsou ty vedoucí. A ten náš skupinář, tomu je asi...já nevím, kolik tomu Jirkovi je...tak je mu řekněme šestadvacet. Tak ono mu bylo pět let. No a tehleten člověk nemůže bejt vůbec spojenej s tou minulostí. (Jaroslav)

Vztah Pionýra ke své minulosti lze interpretovat částečně jako kontinuitu, částečně jako zlom. Je zřejmé, že organizace se od své minulosti zcela odstříhnout nemůže – a ani nechce. Snaží se navázat na pozitivní momenty minulosti, jak jsme viděli výše. Na druhou stranu od negativních momentů se snaží vymezit. Na čem se respondenti shodovali, je význam generační obměny v Pionýru, kdy převážná většina dnešních členů dobu před rokem 1989 nezažila. Nemají o ní dostatek informací, nedokáží ji posoudit a problematická minulost jim nic neříká. V dnešním Pionýru se objevují dva různé pohledy na minulost: (a) minulost

jako integrovaná součást dnešní identity, tedy kontinuita; (b) minulost jako něco, co se nechá za dveřmi a zapomene se, tedy zlom.

9.3 Název organizace

Velmi významným a zároveň velmi problematickým motivem kontinuity je zachování názvu organizace při transformaci. Jak již zaznělo v předchozích odstavcích, organizace je prostřednictvím svého názvu spojována s minulostí, z čehož pramení negativní reakce okolí. Můžeme opět nahlédnout do oficiálních dokumentů organizace, abychom zjistili, jak se organizace stavěla a staví k reakcím okolí, tedy státních orgánů i široké veřejnosti. Nelze popřít, že zejména bezprostředně po obnovení samostatného Pionýra se vyrojilo množství negativních reakcí. V únoru 1992 vydala Česká rada Pionýra stanovisko ke kampani vedené proti sdružení. Stanovisko konstatuje, že v hrubém rozporu se skutečností je organizace ztotožňována s tzv. jednotnou dětskou organizací a důkazem má být její název. Poukazuje na porušení čl. 2 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, tedy na porušení principu rovnosti subjektů ve státoprávní sféře. Žádá, aby se k Pionýru, respektive k dětem a vedoucím, přistupovalo stejně jako k jakémukoliv jinému občanskému sdružení (ČRP, 1992)

O rok později v pracovním materiálu pro jednání VZ ČRP nazvaném Tohle stojí za to vědět, se hovoří o negativních postojích veřejnosti: „Veřejnost směšuje pojmy, neodděluje Pionýrskou organizaci od organizace Pionýr, hlavně se však říká, že když zůstala firma, na obsahu nezáleží“. Dále se zmiňuje o konkrétních negativních zkušenostech se státními úředníky. „Asi někde více než zákony platí čísi subjektivní názor. A bohužel to není ojedinělé. Může-li státní úředník a představitel školského úřadu rozdělovat lidi na ty, co pochopili dobu a ty co nepochopili a jako kritérium mu poslouží fakt, že jedni zůstali v Pionýru a ti druzí (a i „aktivnější v PO SSM do roku 89) nikoliv, a dle toho s nimi jedná, svědčí to o hlubokém úpadku morálky a demokracie se „krčí pošlapaná někde v koutku“. Pan ředitel školského úřadu se nenamáhá zkoumat věci blíže, jemu stačí onen prý zprofanovaný pojem. To jsou fakta.“ (ČRP, 1993b). Vidíme tedy, že v době těsně po transformaci naráželi pionýři na negativní reakce ze strany veřejnosti i úředníků.

Je evidentní, že revoluční doba, tedy převládající norma a očekávání v tehdejší společnosti, si vynucovala odřiznutí od minulosti, vyžadovala zlom. Těmto společenským očekáváním Pionýr vyšel vstříc navázáním na rok 1968. Odmítl však zlom v názvu.

Josef si uvědomuje problematičnost názvu; stejně jako Alena v jednom z předchozích citátů v něm vidí určitý hendikep – považuje jej za zneužitý režimem. Ovšem dnešní Pionýr se podle něj s tímto hendikepem již dokázal vyrovnat.

Ono se dost diskutovalo změnit název, nezměnit název...ono nakonec v tom „Pionýr“ není nic špatného, akorát to bylo zneužitý v těch letech, že jo. Pionýři byli v Americe, a tak dále. (...) A takže teď už jako lidi nejsou ohromený z toho, když řeknem, že jsme pionýři. (...) Přestože měla (organizace – pozn. autorky) určitéj hendikep, že jo, s tím názvem a pokračováním, tak ukázala se jako životaschopná. (Josef)

Petr se zachováním názvu souhlasí, dokonce používá zajímavý termín „značka Pionýr“. Spojuje ji s kvalitní činností s dětmi. Na druhou stranu si i on uvědomuje hendikep odkazů k minulosti, který s sebou tato značka nese. Cení si proto pionýrských pracovníků, kteří jí zůstali věrní.

Dobře je, jako že Pionýr jako značka nezaniknul, protože... protože mně se jako ta značka, mně se prostě líbí. V tom Pionýru zůstali lidi, který tu práci s dětma chtěli dělat vždycky. A dost často v některých případech prostě oceňuju odvalu s tím, že oni neutekli od té značky, která je na jednu stranu dobrá, na druhou stranu prostě si s sebou nese jakýsi, jakousi známku té minulosti. (Petr)

Zuzana, která vstoupila do Pionýra až po roce 1990, se rozhořčuje nad reakcemi okolí na název organizace. Podotýká, že veřejnost by neměla hodnotit sdružení podle jeho názvu, ale podle konkrétních lidí, výsledků, myšlenek.

Takový to, jak se řeší...a pořád dokola se prostě řeší otázka: Pionýr? A to ještě existuje? A neměli byste si změnit název? Neměli bysme si měnit název, protože proboha to není o názvu, to je o lidech a o nějakých ideálech a směru toho sdružení. To dělají ty lidi a to nedělá ten název. Takže kdybysme se jmenovali Lampičky nebo Věšácci nebo já nevím jak, tak to budou ty samý lidi a ta ideologie bude stejná. (Zuzana)

Respondentů jsem se dotazovala na jejich osobní zážitky s reakcemi veřejnosti, úřadů i jejich blízkého okolí na název organizace. Různorodé zkušenosti reakcemi úřadů měl Jaroslav jakožto pracovník ústředí. Opět je patrné, že velmi záleželo na postojích konkrétních lidí,

konkrétních úředníků. V některých případech Pionýru jeho název zavřel dveře, jindy byl přístup úředníků vstřícný. Postupně si ale podle jeho názoru organizace dokázala vybudovat dobré jméno.

Ale někdy jsme to cejtili takovým způsobem, že když jsme něco chtěli, tak když zjistili, že jsme pionýři, tak se tak soucitně tvářili a pak už se nám neozvali. Ale byly i opačný případy, že nám prostě pomáhali lidi, jo. Ale myslím si, že docela...já jsem měl trošku strach na vnitru, na tom civilně správním úseku, kde se dělají ty registrace, tak jak to bude tak jako. A tam se k nám chovali úplně normálně jako ke každému jinému. (...) No a další věc pak ministerstvo školství. Protože pak začaly fungovat nějaký ty dotace, že jo, a takovýhle. A tam občas od nějakýho pracovníka toho ministerstva jsem cejtil, že prostě to berou...pionýři, to jako ne. Ale na druhý straně tam byli jiný pracovníci a ty zas byli velice korektní. Dokonce potom...ono ne hned, že jo, to bylo takový ořukávání...ale časem jsme si tam udělali dobrý jméno. (Jaroslav)

Ondřej měl možnost střetnout se jakožto představitel vrcholných orgánů s reakcemi veřejnosti na obnoveného Pionýra. Ve své výpovědi naráží na kampaň vedenou proti organizaci – ze stanoviska ČRP k této kampani jsme citovali výše. Ondřej s negativními reakcemi okolí po revoluci počítal.

Nebudu tvrdit, že bylo všechno růžový, protože to nebylo růžový a existovalo spousta lidí, který ty organizaci nepřáli. Včetně toho, že tady v devadesátém prvním, devadesátým druhým roce probíhala vcelku legitimní kampaň za zakázání, do slova a do písmene, naší organizace, který jsme čelili kromě jinýho i petiční akcí. Ale tak to bylo prostě...to byly nějaký reminiscence, který, myslím si, docela přirozeně přijít musely a jako k přirozenosti se k tomu z naší strany přistupovalo. (Ondřej)

Zajímavé jsou i konkrétní zážitky, na které si respondenti vzpomínali. Opět zažili reakce negativní i pozitivní. Jaroslav se s úsměvem zmiňuje o reakci rodiče, který chtěl v době nedlouho po revoluci přihlásit dítě na pionýrský tábor.

Protože...dobře, setkali jsme se třeba s tím, že rodiče dávali dítě na tábor a klidě se přišel tatínek zeptat mojí ženy, co jsem dělal dřív a odkud jsem a jestli nejsem náhodou komunista. Takže to jako bylo zajímavý. Ale tak chápu, že ten rodič měl nějakou obavu nebo

něco. No pak holka s náma jezdila a pak když vyrostla, tak dělala na naší pionýrský skupině.
(Jaroslav)

Tento příklad ukazuje, že ve veřejnosti byl Pionýr spojován s minulým režimem. Z té samé doby Jaroslav přidává další zkušenost, která potvrzuje předešlé tvrzení. Jeho skupině kdosi opakovaně ničil nástěnku.

No ze začátku párkrát se na tom objevil nějaký nápis, „komouši“ tam napsali a takový, poškrábali nám sklo, tak jsme ho vyměnili. Dvakrát nám sklo rozbili. Ale tak to bylo ze začátku. A ono to ty mladý strašně rozčilovalo. Mě ne, protože já jsem s tím počítal celkem.
(Jaroslav)

Na tomto a na předcházejícím Ondřejově citátu je vidět, že s negativními reakcemi lidí pionýři počítali. Když tedy delegáti brněnské konference v roce 1990 rozhodovali a zachování názvu, evidentně věděli, že to nebude populární rozhodnutí. Přesto se touto cestou vydali.

Naopak osobní zkušenosti Ondřeje s postoji jeho nejbližšího okolí jsou velmi pozitivní. Setkal se s podporou své osoby i celé organizace; kolegové v práci se zapojili do pomoci organizaci a vycházeli mu vstříc, pokud potřeboval zastoupit. S takto vstřícnými postoji evidentně nepočítal a zaskočily ho.

Musím říct, že jsem byl překvapený, kolik vlídných, vlídných a obdivných ohlasů jsem, a teď to nemyslím jenom na svoji osobu, ale obecně, získal. A kolik lidí mně drželo palce. A teď nemyslím kolik lidí mně drželo palce, protože to byli mí kolegové, ale oni drželi palce té organizaci. Byl jsem z toho velmi překvapen, velmi překvapen. Protože těch lidí byla naprostá většina. Aspoň těch, se kterými jsem se setkával. A musím říct, že mně řada kolegů třeba pomohla. (Ondřej)

Také Petr se pozastavuje nad odmítavými postoji k pionýrům kvůli názvu organizace.

Prostě někteří lidi... někteří lidi nechtěj třeba s námi hovořit nebo nechtěj prostě s námi spolupracovat. Jenom prostě na bázi toho, že se jmenujeme Pionýři. Ne kvůli... aniž by znali prostě toho konkrétního člověka nebo naopak, i když ho znají, tak prostě jenom kvůli tomu, že jsme Pionýři, tak s námi nechtěj spolupracovat. Nechtěj si nechat vysvětlit, že k tomu

oddělení došlo v podstatě záhy hned po revoluci v roce 90... že se to zaměření organizace výrazným způsobem změnilo. Prostě nechtějí. (Petr)

Zde se střetává makro rovina symboliky názvu, jíž se okolí drží a nezajímá se o mikro roviny specifík konkrétních lidí. Z tohoto úhlu pohledu naopak na problematiku nahlízejí zástupci Pionýra jako v tomto případě Petr, nebo v jednom z dříve uvedených citátů Zuzana.

Po dvaceti letech od obnovení samostatného Pionýra zřejmě negativních reakcí veřejnosti, alespoň v očích respondentů, ubylo. Ovšem zcela nevytizely. Představitelé organizace stále vyvíjejí snahu se nepřátelským názorům bránit. „Najde se však stále dost lidí, kteří pionýrskému hnutí v minulosti podsouvají jen ty nejhorší úmysly – počínaje mravním kažením dětí až po řízené likvidace jiných organizací. Pionýr se za dvacet let stal uznávaným sdružením, partnerem ostatních podobných spolků i státních institucí. Stejně jako celá naše společnost, i on za těch dvacet let odrostl.“ (ČRP, 2010)

Problémy s názvem pramení především z reakcí vnějšího okolí, kterým Pionýr musí čelit. Ovšem se svým názvem se potýká i organizace sama, uvnitř. Ondřej popisuje případy, kdy kvůli odmítavým postojům ze strany obcí opustilo organizaci po revoluci množství lidí.

Ale vím, že odešla celá řada kvalitních lidí třeba proto, že k tomu byli donucený okolnostma, kdy jim dali nůž na krk v obci, že jim prostě tu klubovnu seberou nebo nepronajmou dál za výhodnejch podmínek, pakliže zůstanou v tý organizaci. (Ondřej)

Vyústěním problému s názvem ovšem nemusí být rovnou odchod z organizace. Respondenti se zmiňovali o problému nízkého sebevědomí pionýrů, které pramení právě z obav z reakcí okolí.

Myslím si, že ta organizace by se právě měla přestat bát, bát se sama sebe a svý historie a jít prostě dopředu, uplatňovat, ale samozřejmě v kritické míře, nový trendy, který jakoby přicházejí. (Zuzana)

No (mělo by se zapracovat – pozn. autorky) právě opět na tom. Na nízkým sebevědomí. Protože mnoho lidí je pořád ustrašených a má jakýsi vnitřní výčitky, že jsou ještě pionýři. Protože jim to někdo někdy při nějaký příležitosti řek. Chyba. (Ondřej)

Petr poukazuje na neochotu některých pionýrských skupin používat při propagaci název Pionýr.

Já tomu říkám mimikry. Spousta oddílů, a to vidím poslední tři roky čím dál tím víc, jak člověk vyjde jenom z té krajské ulitky a začne se pohybovat i po těch ostatních krajích v rámci té svojí funkce... tak člověk vidí, že máme spoustu dobré činnosti, akorát se člověk nedozví, že tu a tu konkrétní aktivitu pořádá ta a ta pionýrská skupina. Jo, takže letáčky typu „dětský oddíl Sluníčko támhle z horní dolní pořádá výbornou aktivitu“, o které ví celé město, akorát nikde se na tom plakátu člověk nedoče, že dětský oddíl Sluníčko je oddílem pionýrským a že patří do téhle organizace. To mě trošku mrzí, jo. (Petr)

Zachování názvu Pionýr představuje jeden ze stěžejních aspektů kontinuity organizace při její transformaci. Je vidět, že název vyvolává ve veřejnosti i v dnešní době negativní reakce a lidé si díky němu spojují organizaci s její minulostí. Respondenti si uvědomují problémy, které s sebou tato značka nese, jako například odmítnutí na úřadech, veřejností nebo třeba rodiči dětí. Zároveň s tím souvisí i problémy uvnitř organizace jako nízké sebevědomí či obava ze zveřejnění názvu Pionýr u jednotlivých článků organizace či dobrovolníků. Z tohoto hlediska se tedy může zdát, že Pionýr je tak trochu obětí svého rozhodnutí vytrvat u tohoto velkého symbolu kontinuity. Přesto si respondenti za zachováním názvu Pionýr stojí a „značky“ Pionýr si cení. Převažují u nich pozitiva, která se s touto značkou pojí.

9.4 Majetek

Majetek Pionýra je dalším významným aspektem jak kontinuity, tak i zlomu. Také představuje velmi rozporuplné téma, díky kterému Pionýr zejména těsně po transformaci, ale i dnes, čelí útokům okolí. K majetku se podrobně vyjadřuje příloha písemné zprávy z jednání I. výročního zasedání ČRP v únoru 1993 nazvaná Informace k „majetku bývalé PO SSM“. Tato zpráva se snaží shrnout základní problémy a názory Pionýra k otázce majetku, jeho nabytí a rozšiřování. Hlavním východiskem je zde fakt, že nelze ztotožňovat majetek PO SSM a majetek Pionýra. „PO SSM jako celek nikdy žádný majetek nevlastnila, a vlastnit nemohla, neboť nebyla právnickou osobou a byla při svém jednání zcela závislá na SSM. Ani vyšší orgány PO SSM (okresní, krajské, republikové i ústřední) neměly právní subjektivitu, nemohly samy hospodařit, neměly samostatné účty atd. Vše zcela podléhalo schvalování a

rozhodování příslušných výborů SSM. Majetkem SSM byly i ty objekty, materiál a finanční prostředky, které byly věnovány přímo pro činnost SSM. Výjimku tvořily pionýrské skupiny – jako základní organizační a hospodářské jednotky. Byly právními subjekty a tudíž měly určitá majetková práva. Jednalo se však vždy o majetek, který sloužil přímo dětem a jejich činnosti – jako stany, kotlíky, míče, max. jednoduché táborové základny, tedy nikoli takové honosné objekty, jimiž byla tzv. politicko výchovná střediska SÚZ (Správa účelových zařízení – pozn. autorky)“ (ČRP, 1993c). Dále zpráva vysvětluje postup po lednu 1990, kdy pionýrské skupiny PO SSM dostaly možnost přejít do organizace Pionýr, přejít do jiné organizace či založit si svou vlastní. Rozhodnutím PFR P z 10. února 1990 byl všem subjektům, které projevíly zájem o odchod, umožněn odchod i s majetkem. Na základě těchto skutečností pak zpráva uvádí konstatování, že občanské sdružení Pionýr získalo svůj majetek zcela legálními způsoby. Hovoří se zde také o pionýrském majetku ve vztahu k ústavnímu zákonu 497/1990 Sb. o navrácení majetku SSM lidu ČSFR. § 2 odst. 5 zmiňovaného zákona říká: „Ustanovení odstavce 4 se nevztahuje na věci, peněžité prostředky a majetková práva, která jsou v držení organizace Pionýr“ (Zákon 497/1990, §2). Pro větší jednoznačnost požádal Pionýr Federální shromáždění ČSFR o výklad uvedeného ustanovení: „Na tento dotaz nám bylo písemně sděleno, že Pionýr je řádně registrovanou organizací a citovaný ústavní zákon se na něj v žádném směru nevztahuje, ani pokud jde o věci, které původně patřily SSM, a není povinen je vydat státu“ (ČRP, 1993c). V případě pionýrských skupin, které se samovolně rozpadly, aniž by stanovily, co s jejich majetkem dále, připadá v souladu s platnými právními normami povinnost rozhodnutí o využití tohoto majetku orgánům Pionýra. Přílohou zprávy je Finančně vyčíslená hodnota majetku pionýrských skupin PO SSM, který byl předán jiným organizacím. Čísla jsou následující: Stát a státní instituce a organizace (základní školy, obecní úřady, domy dětí a mládeže): 9.621.508, 10 Kč, Dětské a mládežnické organizace (Junák, Kondor, Česká tábornická unie, Žlutý kvítek a další): 20.060.325 Kč, Jiné organizace (tělovýchovné jednoty, Sokol a další): 3.129.348,-. Celkem byl tedy jiným organizacím předán majetek v hodnotě 32.811.181,10 Kč (ČRP, 1993c).

S majetkem nutně souvisí i další aspekt kontinuity – Pionýr jakožto právní nástupce PO SSM. Česká rada Pionýra obhájí tento krok v dokumentu Historické ohlédnutí za pionýrským hnutím: „V principu je možné obecně tvrdit, že odpovědnost, jak se svým majetkem naložit, ležela pouze na orgánech a statutárních zástupcích jednotlivých pionýrských skupin PO SSM, později obnoveného Pionýra. Pionýr sice zachoval (opět tolik napadanou) právní kontinuitu organizací – právě proto, aby tento princip mohl být dodržen (bez právní kontinuity by neexistoval subjekt, který by dokázal majetek jiným organizacím

předat) – ale nijak direktivně do nakládání pionýrských skupin s majetkem nezasahoval“ (ČRP, 1999).

Od respondentů jsem zjišťovala, jaké jsou jejich zkušenosti co se týče pionýrského majetku. Velmi negativní zkušenost s konkrétním úředníkem na školském odboru měla Alena. Nejprve se střetla s tímto úředníkem, když z pozice předsedkyně okresní rady Pionýra bojovala proti náhlému propuštění pionýrských pracovníků ze škol.

Tam vyhodili sedmdesát lidí. Okamžitě, bez čehokoli, dostali výpovědi a šli. Já jsem se tady tenkrát obrátila na odbor sociálních věcí s tím, že si myslím, že ty výpovědi, který jsme dostali, jsou jako protiprávní, což oni mně potvrdili. Bylo to docela zvláštní, že šli proti kolegově. Ale trošku ho zahaltovali, takže on začal postupně se mnou domlouvat umístění všech těch lidí, což nám následně fakt nezapomněl. (Alena)

Následoval konflikt v podobě zabavení pionýrského majetku.

Protože další rok, nebo ob rok, prostě řekl, že majetek Pionýra se zabavuje. Že na něho uvaluje moratorium a že ho zabavuje ve prospěch ostatních vzniklých organizací. Já jsem tenkrát měla takový blbý postavení, protože já jsem byla učitelka, pod školským odborem jeho zaměstnanec v podstatě. (...) Já jsem šla vysvětlovat, že to nemůže. Že stavíme tábory, že máme rozjetou letní činnost, že to nemůže. On si to nenechal vysvětlit, tak jsem ho dala k soudu, no. Takže to bylo takový potom nepříjemný. Protože my jsme samozřejmě ten soud vyhráli. (Alena)

Konflikt se následně vyhrotil v osobní mstu, díky které respondentka několikrát přišla o práci.

Mu to někdo vysvětlil, takže se zámky otevřely, majetek se vydal a já jsem pak byla asi šest let bez práce. Já jsem vždycky nastoupila někam na školu a do dvou měsíců tam byla Česká školní inspekce a vysvětlili jim, že prostě mě nezaměstnají. Takže já jsem tam doučila rok a šla jsem dál. (Alena)

Jaroslav vzpomínal na spory vedené kvůli pionýrskému majetku, které zažil jakožto pracovník ústředí. Upozorňuje na omyly pojící se s přívlastkem „pionýrský“, který byl

používán například v souvislosti s tábory ROH, které ovšem s PO SSM neměly nic společného. V očích veřejnosti tak mohl vzniknout mylný dojem, že Pionýr získal i tyto nemovitosti.

Těch organizací mládežnických, dětských, vzniklo strašně moc. (...) Ale bojovali o nějakou pionýrskou majetek a říkali, že máme strašně majetku. A oni si tohleto mysleli i docela jako i některý bych řekl nezasvěcený, ale jako moudrý dospělí lidi. A oni to spojovali s tím...když byly tábory, tak ty táborový základny byly podnikový, byly odborářský, jo. A všechno se to nazývalo pionýrský tábor nebo pionýrská chata. Takže...to vůbec nemělo nic společného s Pionýrem. (Jaroslav)

Zvláštní kapitolou je majetkové vyrovnání s Junákem. Vyjadřuje se k němu i výše citovaný dokument z roku 1993, který vyrovnání s Junákem řeší v samostatné příloze. Dokument poukazuje na podepsání „čtyřdohody“ mezi Českou tábornickou unií, Svazem mladých, Junákem a Pionýrem v červnu 1990. Podle ní základní jednotky přecházejí ze Svazu mladých či z Pionýra s veškerým majetkem, resp. při dělení subjektu musí dojít k vzájemnému vyrovnání. Dále byla v lednu 1991 podepsána dohoda o vracení nemovitostí mezi Pionýrem a Junákem. Pro sledování celého procesu a řešení problémů byli z obou organizací určeni zmocněnci, kteří v říjnu 1991 předali na MŠMT společné stanovisko, že vzájemné vypořádání bylo zrealizováno a případné nově vyvstalé problémy budou řešeny jednáním (ČRP, 1993c).

Jaroslav se jakožto pracovník ústředí účastnil jednání týkajících se majetkového vyrovnání s Junákem. Hovoří o problematických momentech, kdy junáci požadovali vrátit základny, které využívaly a o které se staraly pionýrské skupiny. Nakonec však podle něj došlo ke shodě.

No a pak tam byli skauti, ale to byla trošku jiná kapitola, protože skauti, ty podle mě vůbec neusilovali o nějakou další majetek, ale oni chtěli to, co měli z historie, co měli kdysi dávno před osmačtyřicátým rokem. (...) No jo, jenže v těch místech o tu chatu se právě starala třeba ta pionýrská skupina a ona jí užívala celý léta. (...) No tak oni pro tu činnost chtěli ten domeček, který léta, léta budovali si pionýři. Takže to bylo docela jako těžký. Takže jsme se snažili nějak najít nějakou shodu. Bylo to problematický, ale zas na druhou stranu jsme se při tom s těma skautama docela kamarádili. Protože mně to připadalo, že ta podstata je stejná, že

jo. Oni dělaj s dětma jako my. Jo, že plno těch vlastně skautskejch oddílů přežilo pod hlavičkou Pionýra, takže oni se i znali jako konkrétně s těma lidma. (Jaroslav)

V poslední větě se Jaroslav zmiňuje o skautských oddílech, které působily pod hlavičkou PO SSM a po revoluci přešly zpět do Junáka. Osobní zkušenost s tím má Josef, jehož pionýrská skupina vznikla sloučením pionýrské skupiny se střediskem Junáka. Po revoluci bylo v tomto případě dělení majetku bezproblémové.

No a po tý revoluci vlastně jsme se zhruba rozdělili tak napůl. Půlka zůstala v Pionýru a půlka šla do toho obnovenýho Junáka. A tam jsme si vlastně o ten majetek jsme se rozdělili. Protože my jsme měli dvě táborový základny tehdy, měli jsme v Dvorcích u rybníka, ta zůstala Pionýrům, a v Sedleci, asi deset kilometrů od toho. Tak zase ty vedoucí přešli do Junáka, co si jí vyplrali, tak přešel ten majetek do Junáka. (Josef)

Zajímavým faktorem kontinuity, kterého jsem si všimla, když respondenti hovořili o majetku, je jeho význam při stmelování kolektivu a aktivitě dobrovolníků v organizaci. Ať již se jedná o klubovnu, základnu či tábořiště, představuje účast na brigádách a budování zázemí významný prvek dobrovolnictví v Pionýru. Také Sandrine Devaux hovoří o vazbě na místo a lidi, která překračuje práci a povinnosti související s aktivitami pro děti (Devaux 2005, s. 145). Jaroslav se zmiňuje o budování klubovny v souvislosti s vytvářením vazeb v kolektivu.

A my jsme začli právě s těma mladejma to tam budovat. A to si myslím, že úplně nejvíc ty lidi stmelilo. Protože jsme si budovali vlastní klubovnu a ted' jsme museli strašně manuálně pracovat (...). (Jaroslav)

Také Zuzana mluví o sounáležitosti a společných zážitcích v souvislosti s péčí o tábořiště.

U nás to bylo třeba hodně o tábořišti a hodně nás stmeluje to, že máme tábořiště, o který se společně staráme a ty lidi tam prostě vyrostli, měli společný zážitky. (Zuzana)

Z výpovědí respondentů vyplývá, že tento motivační faktor se zřejmě během vývoje organizace příliš neměnil. Stejně jako před revolucí, i dnes se dobrovolníci s chutí podílejí na budování a rekonstruování základen. K těmto místům si vybudovali silný vztah, mají na ně

dobré vzpomínky. Tyto faktory vnímám jako významnou motivaci pro setrvání lidí v organizaci. Nutno podotknout, že bez práce dobrovolníků by nemovitosti vlastněné a využívané organizací nebylo možné patřičně udržovat.

Tím, že Pionýr právně navázal na PO SSM a pionýrské skupiny setrvaly v organizaci i s majetkem, který vlastnily, potvrdil Pionýr kontinuitu s organizací z roku 1989. Na druhou stranu zlomový okamžik lze nalézt v tom, že skupinám, které nechtěly v Pionýru setrvat, bylo umožněno odejít do jiné organizace i se svým majetkem. Občanské sdružení Pionýr dává ve svých oficiálních stanoviscích najevo, že ke svému majetku přišlo legálně a „nenakradlo“ jej z majetku PO SSM. Přesto se podle výpovědí respondentů i podle citovaných dokumentů nepodařilo přesvědčit některé organizace a jedince, kteří na Pionýra útočili. Zdá se však, že v dnešní době už tyto reakce nejsou časté. Například v Prohlášení ČRP k 20. výročí obnovení samostatné organizace Pionýr je věnován značný prostor úvahám a stanoviskům týkajícím se minulosti, o majetku zde však zmínka není (ČRP, 2010).

9.5 Činnost s dětmi

Je pravda, že Pionýr v jistých ohledech připouští návaznost na PO SSM. Příkladem mohou být stanoviska v pracovním materiálu pro jednání I. výročního zasedání ČRP nazvaném „Tohle stojí za to vědět“. „Náš problém se jmenuje PO SSM. I PO SSM využila některých motivů z myšlenkového základu Pionýra 1968-70, ale od dalších se distancovala. My navazujeme daleko důrazněji, zejm. v základní platformě, kterou tehdy byla „Deklarace práv dítěte“ (nyní jde o „Úmluvu o právech dítěte“). To však neznamená, že musíme z PO SSM šmahem odmítnout vše“ (ČRP, 1993b). Momenty, které obnovený Pionýr neodmítá, nýbrž vyzdvihuje, spočívají zejména v metodách práce s dětmi – pravidelné schůzkové činnosti, víkendových výpravách, táborech. (ČRP, 1993b)

Kontinuitu lze tedy spatřovat i v činnostech nabízených dětem, jako je učení se životu v přírodě, stavění stanů v době konání táborů, rozdělování každodenních úkolů, přenášení zpráv pomocí morseovky (Devaux, 2005, s. 142). Podobně vnímají kontinuitu i respondenti – vidí ji v pokračování činnosti kolektivů i programové náplni.

Já myslím, že se navázalo na tu každodenní činnost těch skupin. Těch dobřejch skupin. Protože takový ty uměle založený, ty skončily. A ty, kde ty lidi dělali se zájmem, s dětma že chtěj dělat, tak ty zůstaly. (Josef)

No a my jsme od nějakýho osmdesátýho roku...v podstatě hned, co já jsem tam přišel...tak tahle skupina pionýrská začala organizovat tábory (...). No a bylo docela dobrý, že jsme v roce 91 udělali tábor zase další, zase to navázalo na ten devadesátej. V tom devadesátým to bylo slabý, ale v devadesátým jsme měli jeden běh, tři týdny tábora (Jaroslav).

Pionýr byl v letech 1960 až 1973 specifický zakládáním pionýrských zájmových klubů, které se zaměřovaly na techniku (zejména v souvislosti s dobýváním vesmíru – tzv. pionýrské raketové posádky), na přírodu (hlídky ochrany přírody) a nezapomínalo se ani na zájmy děvčat (dívčí kluby) (Toman, 2005, s. 15). Také tuto charakteristiku je možné vnímat jako zdroj kontinuity při transformaci Pionýra; zároveň poskytuje sdružení jakousi specifičnost.

Byly velký tendence zachovat ty zájmový oddíly. Jako na tom to postavíme, tím budeme jiní. Ti skauti maj jenom to táborničení, my prostě máme tu kulturu, techniku (Alena).

9.6 Výchovné hodnoty

Kontinuitu lze spatřovat nejen v činnosti s dětmi, ale také v zachování určitých výchovných hodnot, které byly přítomny i v PO SSM. „V desítkách oddílů PO SSM fungoval dobře aktiv dětí a z něj vyrostly stovky nadšenců, kteří dál zasvětili život dětem (a to nejenom v Pionýru). V PO SSM se mnoho dětí poprvé setkalo s takovými myšlenkami jako je lidská solidarita a vzájemnost – i toho je třeba se zříkat?“ (ČRP, 1993b).

Ondřej zmiňuje práci dobrovolníků, zároveň zdůrazňuje i kvalitní činnost oddílů, ke které patří i výchova dětí k určitým hodnotám – angažovanosti a přesahu svých osobních zájmů.

Já si myslím, že ta organizace navázala na všechno dobrý, co bylo, a tvrdím, že zdaleka ne všechno, co bylo, bylo špatný. To je prostě jako moje nejhlubší filosofie a přesvědčení. Ona navázala na dobrou práci oddílů, práci ve volným čase vedenou dobrovolníkama, kvalifikovanejma dobrovolníkama. Práci svým způsobem angažovanou, to znamená děti rozhodně nejsou vedený jenom k nějakýmu rozvoji svýho jednoho individuálního zájmu, ale vždycky je jim jaksi doporučováno, aby vnímaly věci v souvislostech. To jsou hodnoty, který prostě se dělaly tehdy a dělaj se i dneska. To si myslím, že je podstata (Ondřej).

O důležitosti těchto výchovných principů se zmínil i Jaroslav Vnímal jejich přítomnost v PO SSM; po revoluci v nich vidí jeden z významných úkolů všech organizací pracujících s dětmi a mládeží.

Ale myslím si, že tyhle...a to můžou bejt i skauti, to je jedno...když dělají prostě s dětma, tak se tam razej nějaký ty principy tý vzájemný soudržnosti a takový tý spolupráce a tolerance a tohle. To si myslím, že je dobrý. A takže to je...to vidím jako velký plus těchhle všech organizací (Jaroslav).

9.7 Dobrovolnictví

Velmi zajímavé téma prolínající se celou historií organizace představuje dobrovolnictví v Pionýru. Respondenti výrazy „dobrovolník“, „dobrovolný“ v rozhovorech používali poměrně hojně. Definovat dobrovolnictví je nejednoduchá věc, neexistuje jeden výklad, na kterém by se literatura shodla. Pro naše účely jsem zvolila definici, která podle mého názoru vystihuje všechny důležité charakteristiky dobrovolnictví. „Dobrovolnictvím rozumíme aktivity, kterými jednotlivec tráví část svého času, a to bez jakékoli mzdy, ze svobodného rozhodnutí, formálním způsobem, v rámci organizace, prací ve prospěch ostatních nebo celé komunity.“ (Voicu, Voicu, 2003, s. 144).

V zemích, které byly pod nadvládou SSSR, byli občané nuceni k dobrovolnictví (Hodgkinson, 2003, s. 39). Juknevičius a Savicka však připouštějí, že by bylo nesprávné popírat existenci určitých forem dobrovolnických aktivit v komunistických zemích. Jeho kořeny lze dokonce vystopovat v marxistické a leninské ideologii. Nelze však popřít, že dobrovolnictví bylo řízeno a kontrolováno státem; v literatuře lze najít termíny jako „povinné dobrovolnictví“ a „pseudodobrovolnické organizace“ (Juknevičius, Savicka, 2003, s. 131-132). Jako příklad povinně-dobrovolné práce lze uvést brigády v zemědělství, zvelebování veřejných prostranství, vysazování rostlin, sběr recyklovatelných surovin. Neúčast na těchto aktivitách mohla vést k postihům (Voicu, Voicu, 2003, s. 154-155).

Z výpovědí respondentů, kteří působili v pionýrské organizaci před rokem 1990, je zřejmé, že dobrovolnická práce zde skutečně existovala, dokonce na ní bylo fungování základních článků organizace postavené.

Je patrné, že jedna ze základních charakteristik dobrovolnictví – práce bez nároku na odměnu – byla splněna. Pokud působila pionýrská skupina při škole, fungoval zde placený skupinový vedoucí, který byl zaměstnancem školy. Vedoucí a instruktoři, kteří pracovali

s jednotlivými oddíly, již placeni nebyli. Tito dobrovolníci se rekrutovali různým způsobem. Mohlo se jednat například o učitele školy, rodiče dětí, nebo o mladé lidi, kteří byli členy oddílu v dětství.

Z učitelů vím, že tam byli asi dva, nějaký manželé Dvořákovi tenkrát, a žádné jiné učitel už se v tom tenkrát neangažoval. Ale byli to většinou rodiče těch dětí. A pak taková ty mladý, ty odchovanci, instruktoři nebo taková ty, co vyrostli v té organizaci. (...) Jako placený...tam byla placená skupinářka. Já vím, že tam se jako vystřídali ty skupinové vedoucí a to byla v podstatě zaměstnankyně školy, jo. (...) A ta byla jediná placená, ta tam sídlila, měla tam kancelář a živilo jí to. A ty ostatní všichni byli jako dobrovolní. (Jaroslav)

Dalším významným prvkem dobrovolnictví je svobodná volba. Jak bylo řečeno výše, v socialistických zemích bylo běžné „povinné dobrovolnictví“, které tuto charakteristiku nesplňovalo. Na druhou stranu lze dokázat, že pracovníci v pionýrské organizaci se věnovali práci s dětmi dobrovolně, ze svého vlastního rozhodnutí. Jak dokládá výpověď Jaroslava, vedoucí nejen že nepobírali za svou práci odměnu, ale také byly případy, kdy se rozhodli ve prospěch práce s dětmi obětovat část dovolené a navíc si třeba přispívat na stravu.

Takže já jsem dal svoji dovolenou, zaplatil jsem si stravu a byl jsem na táboře a tam jsem od rána do večera se staral o děti. (Jaroslav)

Vlastnosti jako formálnost a organizovanost dobrovolnictví v pionýrské organizaci jistě splňovalo. Co se týče obecné prospěšnosti, byla situace poněkud složitější. Nelze jistě vyloučit, že v organizaci působili lidé, kteří sledovali pouze svůj vlastní prospěch. Vnímala to i Alena, která vzpomíná na období těsně po sametové revoluci.

(...) tam se možná ukázalo to, proč kdo tam v tom orgánu byl. Protože já jak jsem do té doby tvrdila: z toho přece nemůže nikdo nic mít, tak pak taková ti ředitelé domů a tak, to prostě uteklo jak krysy, protože najednou by jim to škodilo. (Alena)

Na druhou stranu se našlo množství lidí, kterým doopravdy šlo o to, poskytnout dětem kvalitní volnočasový program. Nebo, v případě členů orgánů, budovat odpovídající podmínky a zázemí pro práci s dětmi. Domnívám se, že těchto lidí zdaleka nebyla menšina. Pokud by v organizaci působili pouze lidé sledující vlastní prospěch, zřejmě by v ní po její transformaci

nadále nezůstávali. Ondřej uvádí konkrétní příklad, kdy členové vrcholných orgánů v 80. letech prosadili oceňování pracovníků s dětmi, což mělo pozitivní vliv i na jejich pracovní život.

Takže jako to byl třeba jeden příklad. V oceňování lidí. O tom, aby si okolí vážilo práce dobrovolníků, který pracují s dětmi v pionýrské organizaci, aby se o tom vědělo. Psali jsme zaměstnavatelům, a musím říct, že když jsme to udělali poprvý, tak to byla obrovská bomba. A jak ty ohlasy, který chodily od zaměstnavatelů, byly až překvapujícím způsobem strážlivý. A nejednou si třeba tehdejší odbory uvědomily, že ten člověk možná jako není tak aktivní v nějakých věcech na pracovišti, ale že to vyvažuje tímhle tím. (Ondřej)

Shrneme-li charakteristiky dobrovolnictví v pionýrské organizaci, které vyplývají z výroků respondentů, můžeme konstatovat, že i před rokem 1989 zde existovala forma autentické dobrovolné práce, která splňovala všechny základní znaky dobrovolnictví uvedené v definici Voicu a Voicu. Nelze popřít, že existovali dobrovolníci, kteří trávili svůj volný čas prací s dětmi bez nároku na mzdu, ze své svobodné vůle, v rámci organizace, ve prospěch ostatních a ve prospěch komunity.

V Programu Pionýra z roku 1991 stojí: „Pionýr vychází z dobrovolné činnosti dětí, mládeže a dospělých. Dospělí členové vytvářejí vyšší orgány, jejichž úkolem je zajišťovat podmínky pro činnost základních kolektivů a zastupovat je na veřejnosti. Nezbytný placený aparát musí být výkonnou složkou organizace“ (Pionýr, 1991b). Statutu Pionýra schválený v roce 2010 říká: „Svou činnost zabezpečuje zejména prostřednictvím práce dobrovolných pracovníků, jimž zajišťuje servisní zázemí“ (Pionýr, 2010a). Práce dobrovolníků je tedy pro Pionýr klíčová i v dnešní době. Vzhledem k tomu, že jsme dokázali přítomnost dobrovolnické práce v pionýrské organizaci před rokem 1989, považují dobrovolnictví za další významný prvek kontinuity v příběhu Pionýra.

9.8 Motivace

Dalším aspektem kontinuity, který jsem v rozhovorech objevila, je motivace k dobrovolnické práci. Motivaci respondentů lze těžko rozdělit na období před a po roce 1990, protože jak vyplynulo z rozhovorů, motivace se u nich ani po transformaci Pionýra příliš nezměnila. Podobné motivy zmiňují respondenti ve vztahu k činnosti v PO SSM i v obnoveném Pionýru, taktéž výpovědi mladších respondentů se příliš neodlišují. Zajímavým

námětem na další výzkum by bylo prozkoumat motivace lidí, kteří organizaci po roce 1989 opustili.

Devaux uvádí, že před rokem 1989 fungovaly pionýrské kolektivy jako místa s velkou sociabilitou, kde si jedinci vytvářeli pestré spektrum vztahů. Připouští také, že i dnes může investování do pionýrského kolektivu významně přispívat k formování sociální identity jedince (Devaux, 2005, s. 136). Autorka se dále pozastavuje nad faktem, že množství dobrovolníků po roce 1989 nejen že neuvažovalo o opuštění své pionýrské skupiny, ale bojovali za záchranu celé organizace. Připisuje to emocionální povaze vztahů v kolektivu (Devaux, 2005, s. 137). Výpovědi respondentů její tvrzení do značné míry potvrzují, potože přátelské vztahy, kamarádství a dobrý kolektiv jsou motivy pro práci v Pionýru, o kterých respondenti hovořili nejvíce. Řada dobrovolníků se k práci v pionýrské organizaci dostala prostřednictvím svých přátel a známých.

No měli jsme tam na studijním oddělení nějakou paní Polívkovou a ta měla syna a ten měl kamarády a ve Strašnicích tehdy v tom sedmdesátém roce zakládali oddíl pionýrské a potřebovali vedoucí. Tak nás tam tak nějak oslovila a my jsme se asi čtyři kamarádi chytily a začali jsme dva oddíly tam dělat no. (Josef)

Podobnou zkušenost má také Petr, tentokrát již z doby po roce 1990. Prostřednictvím přátel, které v Pionýru měl, se po dvouleté odmlce k organizaci vrátil, nyní již jako dobrovolník.

Já jsem začal toho vedoucího nebo instruktora dělat až v osmnácti. Jsem se tam vrátil. Já jsem zůstal v kontaktu s těma lidma, co to dělali, nicméně jsem se těch aktivit neúčastnil. (Petr)

Zuzana uvádí i další zajímavý fakt: v Pionýru vznikala a vznikají nejen přátelství, ale také partnerské vztahy.

(...) bylo to o tom, že ty lidi se rádi scházeli, bylo jim společně dobře, vznikaly tam partnerský vazby, spousta těch lidí si tam vlastně našlo partnera, a spousta lidí se do dneška ráda vrací třeba na to tábořiště. (Zuzana)

Jev, který také provází členství a dobrovolnictví v Pionýru, je provázanost rodinných vztahů a tradic s členstvím v Pionýru. Pionýrští pracovníci přivádí do organizace své děti i další rodinné příslušníky.

U nás to bylo takový , že vlastně celá rodina je taková jako začleněná do Pionýru. (...) Takže já jsem...můj začátek v Pionýru je takový, že v létě, a teď nevím jestli devadesát... devadesát dva... můj strejda, kterej v tý době dělal hospodáře pionýrský skupiny, řekl, ať prostě ve svejch pěti, šesti letech jedu s nima na tábor. (...) Takže já jsem jela prvně na tábor a od září jsem potom začala chodit normálně na oddílový schůzky, který byly pro mě třeba jakoby jednodušší tím, že to prostě vedli ty rodinný příslušníci, ať to byl ten taťka nebo ten strejda. (Zuzana)

Takto mohou být členy organizace i příslušníci několika generací.

Teď nejčasnějc máme vnučku Natálku, tý je šest. No a tak už brzo asi přijde na pionýrskou skupinu Mír, protože tatínek tam byl jako dítě taky a tomu je dvacet osm. (Jaroslav)

Ve svých odpovědích na otázky týkající se motivace dávali respondenti nejvíce prostoru vyprávění o vztazích v kolektivu. Hovořili o přátelství a rodinných vazbách, které je motivovaly a motivují k aktivitě v organizaci. Jako další motiv uváděli respondenti uspokojení z práce s dětmi, možnost vstřípnit jim své hodnoty a být pro ně vzorem. Speciálním případem je motivace pro členství v řídicích orgánech sdružení. Kromě opakování motivu přátelství a budování sociálních vazeb hovořili respondenti nejvíce o možnosti rozhodovat, něco měnit. Jistou roli hrají i pocity kompetentnosti a důvěry okolí.

Zajímavé je, že žádný z respondentů nerozlišoval mezi motivací pro práci v pionýrské organizaci před rokem 1989 a po transformaci. Lze tedy usoudit, že motivace respondentů se v souvislosti s transformací nijak nezměnila a považují ji proto za prvek kontinuity.

9.9 Politická nezávislost

Sandrine Devaux definuje dva zlomové momenty, které charakterizují transformaci PO SSM do občanského sdružení Pionýr. Prvním z nich je oslabení vztahů s komunistickou stranou, dalším pak rozchod s marxisticko-leninskou ideologií (Devaux, 2005, s. 132).

V Prozatímním statutu Pionýra schváleném na CK PP 20. ledna 1990 v Brně byly deklarovány dvě zásadní skutečnosti. „Nejnáléhavějším úkolem pro nejbližší období po mimořádné CK PP je ozdravení života Pionýra, z něhož je třeba odstranit vše, co je formální a co se přežilo.“ Dalším z výtýčených cílů bylo „zařadit Pionýra do struktury společnosti jako samostatnou, rovnoprávnou, na politických stranách nezávislou součást společnosti“ (Pionýr, 1990a). Nehovoří se zde konkrétně o marxismu-leninismu, ale jsou použity obecnější termíny jako „vše, co se přežilo“. Stejně tak se nemluví o rozchodu konkrétně s komunistickou stranou, ale o nezávislosti na politických stranách obecně. Podobně se vyjadřují i další dokumenty. V rámci semináře k základním problémům a otázkám dalšího života dětské organizace v České republice s názvem „Kdo jsme? Odkud a kam jdeme?“, který se konal 10.-11. listopadu 1990 v Praze, byly zlomové body opět zdůrazněny. V závěru z jednání sekce, která se zabývala pojetím organizace a jejího statutu, stojí: „Političnost organizace nebude dána závislostí na politických stranách nebo ideologiích, ale formulováním a prosazováním zájmů členů organizace“ (ČRP, 1990). Svou nezávislost na politických stranách zdůrazňuje i v dalších dokumentech, například ve Statutu Pionýra a Programu Pionýra schválených 6. dubna 1991. V současném statutu, schváleném 27. listopadu 2010, stojí: „Pionýr je demokratické, dobrovolné, samostatné a nezávislé sdružení dětí, mládeže a dospělých“ (Pionýr, 2010a).

V lednu 1990 vyzvala mimořádná celostátní konference pionýrských pracovníků mimořádný sjezd SSM, aby vzal na vědomí osamostatnění PO (ČRP, 1990). 9. března 1990 byla organizace Pionýr zaregistrována na Federálním ministerstvu vnitra.

Oficiální dokumenty konkrétně o vazbě na komunistickou stranu nehovoří. Jak jsme se ale přesvědčili ve sedmé kapitole, respondenti si tuto vazbu uvědomovali. Přesto v odpovědích na otázku, v čem vidí zlom, neuváděli oddělení od komunistické strany, ale zdůrazňovali nezávislost na jakékoli politické straně.

A pak logicky prostě změněnejma společenskejma podmínkama tady zmizela jakákoli vazba na jakoukoli politickou stranu. Přímá vazba na jakoukoli politickou stranu. To neznamena, že vedoucí nejsou organizovaný v nějakých politických stranách nebo hnutích, ale nikdo to nesleduje a nikde se ty vazby přímo nepřenášej. Pionýr směrem k politickým stranám a hnutím vystupuje jako partner a žádá je třeba o spolupráci při řešení nějakýho konkrétního úkolu, ale není tady něco, že by nějaká konkrétní politická strana měla víc nebo míň co povídat k dění v Pionýru, to neexistuje. (Ondřej)

Politickou nezávislost dnešního sdružení zdůraznil i Jaroslav prostřednictvím svého konkrétního zážitku z jednání orgánů v době těsně po transformaci Pionýra.

Protože když se sjeli třeba jenom ty zástupci z těch okresů na tu českou radu, tak tam přijeli lidi...tak přijel kluk z Olomouce, tuším, a měl tričko ODS. Na tričku měl nápis ODS a teď jako ty ostatní...prostě na to nikdo nijak nereagoval. A on tam bouřlivě vystupoval a bojoval za pionýry z Olomouce a měl ODS. Takže já sám nevím, jestli ten kluk byl členem ODS nebo nebyl, ale my jsme to tam nijak nezjišťovali, že jo. (Jaroslav)

Respondenti uváděli i konkrétní příklady spolupráce pionýrských skupin s orgány samosprávy vedenými různými politickými uskupeními.

My jsme tady měli úžasnou spolupráci s ODSkou 15 let. Nás velice výrazně podporovali. (Alena)

Jaroslav má taktéž pozitivní zkušenost, kdy městská část vyšla pionýrské skupině vstříc, když přišla o klubovnu ve škole.

Když jsme sháněli ty prostory, tu klubovnu, tak ta městská část, nebo jak se to tenkrát...jestli to byl ještě národní výbor, to už si nepamatuju...ale tak ty lidi nám vyšli vstříc a pomohli nám, takže to bylo dobré. (Jaroslav)

Také Josef hovoří o vstřícnosti radnice, ať už vedené ODS, nebo ČSSD, v poskytnutí prostor pro činnost obvodní rady Pionýra.

Vyhodili obvodní rady z těch prostor, takže...Praha 10 se scházela v nějakém bejvalým krámě, pak ho zprivatizovali. No ale pak je zajímavý, že nakonec starostka Prahy 10 z ODS přidělila prostoru obvodní radě ve Vršovicích. Pak to nějak ten barák jako vrátili v restituci, ty to tam nechtěli v těch...chtěli si ho přestavit. Tak zase Praha 10 jaksi s vedením ODS tehdy ještě, pak se tam vystřídali jedno funkční volební tam byli ČSSD, no a tak zase přidělili a do dneška jsou v těch Záběhlicích v pěkném prostoru. (Josef)

9.10 Ideologie

Druhým zlomovým momentem, který zdůrazňuje Devaux, je rozchod s marxisticko-leninskou ideologií. Jak jsme se přesvědčili výše, v oficiálních stanoviscích Pionýr toto označení nepoužívá, spíše se objevují výrazy obecnější.

Přestože se jistě jedná o výrazný zlomový okamžik, respondenti o ideologickém zlomu příliš nehovořili. Zmínila se o něm Zuzana, která PO SSM nezažila. U pionýrských skupin, kterým šlo především o práci s dětmi, podle ní k výraznému zlomu co se týče ideologie nedošlo.

No podle mě to nebyl velkej zlom. To je...je to různý u skupin, který s dětma pracovaly vyloženě ideologicky a je to jiný u skupin, který prostě pracovaly, protože chtěly pracovat s dětma. (Zuzana)

Nepřítomnost tohoto faktoru ve výpovědích respondentů přisuzují jejich postojům, kterými jsme se zabývali v kapitole o ideologii. Vzhledem k tomu, že vliv ideologie snižovali či popírali, nevnímali rozchod s ní jako významný zlom.

9.11 Oddělení od SSM, znovunabytí právní subjektivity

Vedle politické a ideologické nezávislosti se ve výpovědích respondentů objevoval další důležitý zlomový prvek: oddělení Pionýra od SSM.

Takže z tama (CK PP v Brně, leden 1990 – pozn. autorky) jsme odjížděli s tím, že nebude (Pionýr – pozn. autorky) závislej na SSM, že to ti svazáci týden nato odmávají, že jako nás pouští z mateřské náruče. (Alena)

My jsme se sešli, to bylo někdy v lednu kolem dvacátýho, já už si to přesně nepamatuju, v Brně byla konference, kde teda se usneslo, že jaksi končíme se Svazem mládeže a že zakládáme vlastní organizaci. (Josef)

S odloučením od SSM souvisí i znovunabytí právní subjektivity a možnosti, aby organizace rozhodovala sama o sobě, s čímž jde ruku v ruce i odpovědnost.

(Zlom vidím – pozn. autorky) v té právní subjektivitě, v té odpovědnosti sami za sebe. Protože do té doby jako člověk, když byl vedoucí skupiny, tak byl podřízený tomu řediteli a tomu svazáckému tajemníkovi a pořád ho někdo někudyma vedl. A teď už ne. (Alena)

V sedmé kapitole jsme podrobněji rozebírali, jak respondenti vnímali vztah pionýrské organizace a Socialistického svazu mládeže. Z výpovědí respondentů, které se týkají SSM, vyplývá, pro ně bylo významné oprostění Pionýra od nadřazenosti SSM, osamostatnění a možnost, aby si organizace rozhodovala sama o sobě, aniž by podléhala kontrole shora. Jedná se tedy o politický, mocenský zlom, kdy se organizace oprostila od vlivu SSM a stala se samostatnou.

9.12 Ekonomika

Další motiv, který se ve výpovědích respondentů opakoval a který do značné míry souvisí s oddělením od SSM a nabytím právní subjektivity, jsou změny v ekonomice organizace.

Ale chyběla tam ta primární odpovědnost. Protože za ekonomiku zodpovídala jaksi ta část SSM, která měla na starosti ekonomiku. A my jsme v podstatě jenom dostali prostředky, se kterejma se nějakým způsobem hospodařilo. Tak to byla asi ta nejzásadnější odlišnost. (...) Tak ten zlom je určitě v té ekonomice, to je zcela zásadní zlom. Ta organizace se musela postavit ekonomicky na vlastní nohy, nebo v uvozovkách na vlastní nohy, protože stejně žije z grantů. (Ondřej)

Hospodaření v Pionýru bylo samozřejmě vymezeno již v Prozatímním statutu Pionýra z ledna 1990. „Majetek pionýrských skupin a rad Pionýra je společným majetkem Pionýra. Každá pionýrská skupina a rada Pionýra rozhoduje o finančních prostředcích a majetku nabytých vlastní aktivitou a ostatních získaných prostředcích. Mohou v souladu se zákonem provádět nebo se podílet na hospodářské činnosti s cílem získat finanční prostředky pro svou činnost. Pionýrské skupiny a rady Pionýra hospodaří na základě schváleného rozpočtu, zřizují vlastní běžný účet u peněžního ústavu, mají právo na vlastní razítka a tiskopisy“ (Pionýr, 1990a).

9.13 Demokratický princip

Josef upozornil na další charakteristiku spojenou s přerodem pionýrské organizace v organizaci občanského sektoru, totiž na demokratický princip. Hovoří o změně systému zastupování v orgánech sdružení.

(před rokem 89 – pozn. autorky) ...prostě nahoře vybrali, projednali právě asi se stranickými orgány, aby ty lidi... pak byla daná tabulka, kolik tam má bejt do tolika let, kolik do tolika, kolik mužů, kolik žen a tak dále. To se muselo sladit. Kdežto ted' to vlastně vzniklo úplně demokraticky, že zespona vlastně volili nahoru, jo. (...) každá skupina si vyslala do okresu a ta okresní...každej okres byl zastoupenej v tý český a federální radě zástupcem. A kdykoliv si ho, toho člověka, mohl odvolat a zvolit jinýho (Jiří D).

Jak jsme již několikrát zmiňovali, PO SSM byla podřízena Socialistickému svazu mládeže, který ovlivňoval složení a práci jejích orgánů, schvaloval rozhodnutí orgánů atd. Sdružení Pionýr od svého osamostatnění deklaruje ve svých základních dokumentech volbu zástupců do orgánů demokratickým způsobem. V odstavci Statutu popisujícím vymezení a účel organizace stojí charakteristika „demokratické“ na prvním místě (Pionýr, 2010). Stejně tak byl demokratický princip deklarován již v Prozatímních Programových zásadách Pionýra v roce 1990. Nejprve zde tedy byla organizace, která neměla právní subjektivitu a téměř ve všem podléhala SSM. Po roce 1989 se přerodila do samostatné organizace, politicky a ekonomicky nezávislé. Můžeme konstatovat, že z tohoto hlediska byl zlom poměrně velký.

9.14 Organizační výstavba

Co se týče organizační výstavby, prošla pionýrská organizace během své historie různými změnami. Ovšem struktura základních článků se prakticky nezměnila. Již v roce 1949 stál v čele pionýrské skupiny vedoucí skupiny, jednotlivé oddíly pak řídili oddíloví vedoucí (ÚV ČSM, 1949). Dle Prozatímního statutu je za vedení skupiny odpovědný vedoucí skupiny, za činnost oddílu pak vedoucí oddílu, který pověřuje úkoly své zástupce a instruktory (Pionýr, 1990a). Zachování těchto principů si všiml Jaroslav

Druhý, co se přetáhlo, bych řek, že byla taková nějaká organizovanost nebo takovej nějakej ten...jak bych to vysvětlil...nějakej ten způsob vedení, že teda tam někdo je vedoucí oddílu, že tam jsou nějaký mladý jako pomocníci, instruktoři (...) (Jaroslav)

Ekonomické změny a nastolení demokratického principu tedy představují aspekty zlomu, zatímco kontinuitu můžeme spatřit v zachování organizační výstavby základních článků.

9.15 Členství

Významná změna, na kterou jeden z respondentů upozornil, se týkala členství v Pionýru. Zatímco členy PO SSM mohly být pouze děti do 15 let, v obnoveném Pionýru získávají členství i pionýrští pracovníci. „Pionýrským pracovníkem může být každý občan ČSSR nebo cizí státní příslušník trvale žijící na území ČSSR ve věku od 15 let, který splňuje morální předpoklady pro práci v Pionýru a souhlasí s jejím programem. Pionýrským pracovníkem se stává složením slibu“ (Pionýr, 1990a).

9.16 Vztah ke škole

Jak jsme zmiňovali v kapitole o historii pionýrské organizace, započalo v roce 1970 opětovné poškošťování organizace, byly obnovovány PS při školách, mimoškolní skupiny byly tlačeny k tomu, aby přešly k nějaké škole. Po roce 1989 nastává ve vztahu pionýrských skupin ke školám prudký obrat – většina z nich je nucena opustit školní prostory, které dosud využívala pro činnost s dětmi. Řada skupin tak musela řešit problémy, kde provozovat svou činnost. Materiál „Tohle stojí za to vědět“ z roku 1993 tyto problémy reflektuje: „Heslo o tom, že pionýři jsou první pomocníci školy, už je dávno minulostí. Někde dokonce tak dávno, že si ji nechtějí připomínat žádným kontaktem mezi ZŠ a obnoveným Pionýrem, a tak, ač zákon č. 171/90 Sb. – Školský zákon (§47) hovoří o možnostech poskytování prostor a vybavení pro činnost zájmových sdružení, zejí budovy škol odpoledne prázdnotou. Nikdo přece nechce být nařčen z podpory jedné organizace (byť druhá široko daleko nemusí být). A že se děti nemají kde scházet? To necht' řeší někdo jiný“ (ČRP 1993b).

Také respondenti měli s odchodem skupin ze školy zkušenosti.

Jako většinou po tý revoluci, protože vyhodili ty skupiny ze školy, jo. A musely si teda hledat místo. (Josef)

No ale postupně potom, já už nevím, v kterým to bylo roce, ale nebylo to moc daleko po devadesátém roce, přišel ředitel, kterej jako do tý doby jsme s ním vycházeli dobře. On i

slušně jako přišel a říkal: heleďte, já už vás tady nemůžu nechat, to už jako ve školách nejde, tak že budu muset odejít. (Jaroslav)

V obou uvedených případech se nakonec problém podařilo vyřešit za pomoci orgánů samosprávy, které skupinám poskytly prostory k činnosti. Petr, který byl v té době dítě, naopak popisuje situaci, kdy pionýrská skupina na škole zůstala.

Mně bylo v roce 89 dvanáct let, myslím, takže ještě dva roky jsem chodil do oddílu jako dítě. Ale byl to jeden z těch, který se na tý škole, kde jsem byl, nerozpad. Tam bylo asi pět nebo šest funkčních oddílů tehdy a jeden z nich byl ten náš. (Petr)

Takovýchto skupin ovšem byla menšina. Odchod ze školy tedy představuje pro obnoveného Pionýra a zejména pro jeho základní články významný zlomový okamžik.

9.17 Placení skupinových vedoucích

S odchodem ze školy souvisí i další aspekt zlomu. Propouštění profesionálních skupinových vedoucích, kteří byli zaměstnanci škol. S tím docházelo zároveň k zániku některých pionýrských skupin. „V současném období vyvstal v ČR problém, který souvisí s ukončením pracovních poměrů vedoucích PS z povolání. Na mnohých místech, v momentě jejich odchodu, se rozpadne celá PS, neboť končící vedoucí PS nemá komu skupinu předat“ (Pionýr 1990d).

Respondenti se o tomto ohledu příliš nezmiňovali, jedinou výjimkou byla Alena. Její zkušenost, kdy jakožto předsedkyně ORP bojovala proti propuštění pionýrských pracovníků ze školy, jsme podrobněji rozebírali v kapitole o majetku.

V kontextu zlomu považuji odchod placených skupinových vedoucích za výraznou změnu, kdy základní články Pionýra přešly od profesionálního řízení k řízení dobrovolníky.

9.18 Přežití

Ohlédneme-li se za občanským sdružením Pionýr po dvaceti letech jeho existence, nelze přehlédnout významný motiv kontinuity – totiž fakt, že organizace i přes počáteční nesnáze přežila, že se udržela. Česká rada Pionýra bilancovala již při příležitosti desetiletého výročí. „Desetiletá mezera umožnila mimo jiné prokázat i životaschopnost organizace – vždyť kdyby měli pravdu všichni, kteří tvrdili cosi o násilném implantování pionýrských myšlenek v naší zemi, jistě by deset let posloužilo k jejich přirozenému odumření. To se

nestalo. Dnes je občanské sdružení „Pionýr“ respektovanou organizací – a to jak v České republice, tak v zahraničí. Některé jeho programové aktivity jsou obecně velice pozitivně přijímány a zdaleka nejsou u jiných organizací běžné.“ (ČRP, 1999).

Také respondenti se o přežití zmiňovali jako o největším úspěchu organizace.

No podařilo se to, že ta organizace zůstala zachovaná jako organizace. To si myslím, že je...odpověď je jednoduchá. Tohle je největší úspěch. (Ondřej)

No (největší úspěch je – pozn. autorky) asi to, že jsme vůbec přežili. Že jsme si vytvořili vlastní strukturu, že jsme si jakoby zpátky dobyli to místo na tom slunci. (Alena)

Jak je vidět, přežití organizace pionýrští pracovníci v době její transformace nevnímali jako samozřejmou věc.

A nejen to, že přetrvala, ale ona se obnovuje. Už vlastně žije dál jako, svým životem. Což myslím, že se jako ne úplně doufalo, že to takhle dopadne, když byl přerod. (Josef)

Zuzana hovoří nejen o zachování organizace, ale i o zachování práce s dětmi. Na kvalitní činnost s dětmi se tedy nejen navázalo, jak jsme rozebírali na počátku této kapitoly, ale podařilo se ji i udržet.

Ta organizace už jenom třeba co dokázala za těch dvacet let...ona se udržela těch dvacet let. Ona dvacet let funguje a dvacet let velmi poctivě pracuje s dětmi. (Zuzana)

Podobně o udržení činnosti hovoří i Jaroslav a dokládá to na příkladu vlastní pionýrské skupiny, která se od počátku devadesátých let nejen udržela, ale i rozrostla.

(...) pak jsme měli asi dva oddíly ze začátku, pak se to rozrostlo a...když jsme se přestěhovali sem teda do té klubovny. A pak se to nějak časem jako rozšířilo. Dneska nevím přesně, ale myslím, že ta skupina má takovejch sedm, osm, devět, nevím, oddílů. A ty oddíly, to jsou děti, který se každéj tejden prostě scházej s těma vedoucíma, dělaj různý akce. (...) Takže si myslím, že co se povedlo, že se to povedlo udržet prostě. (Jaroslav)

10. Závěr

V rámci analýzy jsem považovala za důležité nejprve rozebrat otázku fungování organizace před rokem 1989 a připravit tak půdu pro interpretaci transformace Pionýra. Významným ohledem, kterému jsem věnovala samostatnou kapitolu, je podřízenost PO SSM vůči SSM, Národní frontě a KSČ. Z výpovědí respondentů vyplývá, že komunističtí funkcionáři měli moc ovlivňovat dění a aktivity v PO SSM, ovšem i v pozitivním smyslu, například nabídnutím pomoci. Stejně tak byla možná i spolupráce s Národní frontou. Ve výpovědích respondentů se opakuje klíčový motiv, totiž že velmi záleželo na přístupu konkrétního člověka. Zmínka však padla i o negativních zkušenostech – strachu z postihu ze strany KSČ. Nejvíce negativně však respondenti vnímali podřízenost orgánům SSM, které musely schválit každé rozhodnutí pionýrských orgánů a měly také vliv na jejich složení. Ze strany SSM cítili respondenti nepochopení a odpor ke změnám.

Pro vysvětlení situace v PO SSM a vytvoření odrazového můstku pro analýzu problémů souvisejících s transformací Pionýra jsem do práce zahrнула pojednání o ideologii v pionýrské organizaci. Jedná se o téma, ke kterému se literatura poměrně hojně, i když nutno říci, že v mnoha případech značně zjednodušeně vyjadřuje. Přítomnost komunistické ideologie v PO SSM nelze popřít a v oficiálních dokumentech se o to Pionýr ani nesnaží. Naopak – přiznává ji, i když ji relativizuje konstatováním, že ideologií byla prodchnuta celá společnost. Respondenti v rozhovorech vliv ideologie v Pionýru zmenšovali či popírali. Identifikovala jsem několik strategií, které k tomu využívali. První z nich představuje již zmiňované tvrzení, že ideologie byla a je všude, v každé společnosti. Další klade důraz na význam konkrétní osoby vedoucího, který rozhodoval, jakým způsobem bude s ideologií v rámci vedení oddílu zacházet. V dospělosti respondenti vnímali ideologii jinak než v dětství; většina z nich však ideologické tlaky nevnímala příliš silně a dařilo se jim těmto tlakům vyhnout; zároveň jejich výpovědi dokazují existenci vedoucích, kteří se děti snažili ideologií nezatěžovat. Viditelnost a význam ideologie lze také snížit sestupem na rovinu běžných lidských interakcí. Přestože komunistická ideologie v pionýrské organizaci evidentně byla přítomna, respondenti s ní neměli osobní konflikty. Z toho jsem pak také vycházela při rozboru jejich postojů k transformaci.

Zodpovězena byla také otázka, jakým způsobem probíhala transformace Pionýra, a zároveň byl analyzován pohled respondentů na tento proces – jak respondenti vnímali tehdejší atmosféru v organizaci a při jednáních a které body chápali jako zásadní. Nejdůležitějším

krokem pro ně bylo rozhodnout o dalším osudu pionýrské organizace. Mimořádná celostátní konference pionýrských pracovníků v Brně rozhodla o zachování organizace, a to pod názvem Pionýr; s tím, že se stane právním nástupcem PO SSM. Pionýrským skupinám, které neměly zájem setrvat v Pionýru, bylo umožněno odejít i se svým majetkem. Staly se tak základem pro nově vzniklé i znovuobnovené organizace, jako jsou např. Junák či Duha. Z výpovědí respondentů je zřejmé, že jednání o osudu organizace byla velmi náročná, emotivní, nechyběly zde hádky. Nakonec ale převládl společný zájem a chuť pokračovat v činnosti s dětmi.

Značný prostor jsem věnovala analýze zlomu a kontinuity. Při práci s dokumenty a výpověďmi představitelů organizace jsem zjistila, že na otázku, zda lze příběh Pionýra interpretovat lépe v kontextu zlomu, nebo spíše představy kontinuity, nelze jednoznačně odpovědět. Podařilo se mi však identifikovat jednotlivé aspekty jak kontinuity, tak i zlomu, ze kterých je příběh Pionýra poskládán.

Momentů, na které se při transformaci navázalo, lze nalézt hned několik. Klíčové je navázání na myšlenky Pionýra 1968-70, které je ovšem spíše zlomem než kontinuitou. Odvoláním se na toto demokratické období organizace demonstrovala zlom ve vztahu k PO SSM. Kontinuitu lze ale spatřovat v zachování některých činností PO SSM. Zejména se jedná o program a náplň činnosti s dětmi jako jsou pravidelné oddílové schůzky, zájmová činnost či pořádání táborů. V očích respondentů je zachování činnosti vnímáno jako významný zdroj kontinuity. Podobně zůstaly zachovány i některé výchovné principy, jako například vedení dětí ke kolektivním hodnotám.

Za témata, která jsou z hlediska organizace nejvíce problematická, považuji její minulost, název a majetek. Díky své minulosti se Pionýr zejména bezprostředně po revoluci, ale i v dnešní době, stává terčem kritiky. Představitelé Pionýra si to uvědomují a organizace se proto ve svých oficiálních prohlášeních i po dvaceti letech zabývá vysvětlováním vztahu ke své minulosti. Uznává, že se staly chyby, nicméně odmítá kolektivní vinu. Tvrdí, že se s minulostí vyrovnala. Výpovědi respondentů na toto téma jsou poměrně rozporuplné – někteří souhlasí s bezproblémovým vyrovnáním, jiní o něm přesvědčení nejsou. Objevují se zde dva náhledy na minulost: minulost vnímaná v kontextu kontinuity, tedy jako integrovaná součást dnešní identity, a minulost jako představa zlomu, čili něčeho, co se zapomene. Zde se objevuje motiv generační obměny v pionýrské organizaci, kdy dnešní mladí lidé působící v organizaci neprošli PO SSM, ale pouze samostatným Pionýrem; s dobou před rokem 1989 nemají vlastní zkušenosti a nemusí tak chápat její problematičnost.

S minulostí úzce souvisí i název organizace, významný symbol kontinuity, díky kterému bývá ovšem Pionýr v očích veřejnosti spojován s minulým režimem. Respondenti si problematičnost názvu uvědomují, dokonce hovoří o „kouli u nohy“ či o „hendikepu“. Osobně každý z nich zažil nějakou negativní reakci na název Pionýr, ať již ze strany rodičů dětí, veřejnosti či úředníků. Zkušenosti s odmítavými postoji okolí způsobují i vnitřní problémy organizace, kdy například některé skupiny „tají“, že jsou pionýrské. Přesto je z výpovědí znát, že mají k „značce Pionýr“ vztah a převažují u nich pozitivní momenty, které se s ní pojí. Dokument „Tohle stojí za to vědět“ vysvětluje obsah pojmu Pionýr: „Slovo jako takové pochází z francouzštiny a je naplněno překrásným obsahem být v něčem první, snažit se poznávat nepoznané, nebát se těžkostí nebo je překonávat čestně, pomáhat druhým, hlásit se ke svým úkolům i k něčemu navíc“ (ČRP, 1993b).

Kontinuitu lze vnímat i v ohledech majetku. Také kvůli majetku se Pionýr zejména počátkem devadesátých let stával terčem útoků. Dokumenty Pionýra, stejně jako výpovědi respondentů, zdůrazňují, že PO SSM jakožto organizace ekonomicky podřízená SSM, nevlastnila žádný majetek. Ten vlastnily pouze pionýrské skupiny, které byly právními subjekty. Rozhodnutím přípravných orgánů v roce 1990 byla pionýrským skupinám umožněna volba setrvat v organizaci nebo ji opustit, a to i se svým majetkem (zde je tedy naopak vidět zlom). Na základě tohoto rozhodnutí a dále zákona o navrácení majetku SSM lidu ČSFR, který Pionýra z povinnosti odevzdat majetek státu vyvazuje, deklaruje Pionýr oprávněnou držbu svého majetku. Nezkoumala jsem postoje jiných organizací k pionýrskému majetku – nebylo to cílem mé práce. Nicméně z hlediska Pionýra majetkové vyrovnání proběhlo v pořádku a legálně. Respondenti hovořili o konfliktech, do kterých se v souvislosti s majetkem dostali; pro některé to znamenalo i negativní přesah do osobního života. Dnes se v oficiálních dokumentech Pionýra o majetkových konfliktech nehovoří, usuzuji proto, že jsou z převážné části vyřešeny.

Další specifický prvek kontinuity představuje dobrovolnictví. V kapitole 9.7 jsem nejprve dokázala, že navzdory tvrzení velké části literatury existoval autentický vzorec dobrovolnictví i před rokem 1989. Nelze popřít, že v pionýrské organizaci pracovali dobrovolníci bez nároku na mzdu, ze svobodného rozhodnutí, formálním způsobem, v rámci organizace, ve prospěch ostatních nebo celé komunity. Z dokumentů organizace po roce 1989 pak vyplývá, že dnes je fungování organizace z převážné části postaveno na práci dobrovolníků. S dobrovolnictvím souvisí i motivace k práci pro organizaci. Z výpovědí respondentů jsem zjistila, že klíčovou roli zde hrají přátelské a rodinné vazby. Respondenti uváděli i další aspekty motivace; co však považují za významné je fakt, že mezi motivací pro

práci v pionýrské organizaci před a po roce 1989 žádným způsobem nerozlišovali. Považují ji proto za prvek kontinuity.

Co se týče okamžiků zlomu, jako nejvýznamnější chápali respondenti politickou nezávislost Pionýra. Respondenti přitom nehovořili o nezávislosti na komunistické straně, ale na jakékoli politické straně. Podobným způsobem se vyjadřují i dokumenty. S politickou nezávislostí souvisí i další aspekt zlomu – odloučení od marxisticko-leninské ideologie. O tomto se však respondenti až na drobné výjimky nezmiňovali.

Zásadní zlomový prvek představuje i oddělení od SSM, s čímž souvisí znovunabytí právní subjektivity. Organizace tak získala možnost rozhodovat sama o sobě; s tím jde ruku v ruce i odpovědnost za přijatá rozhodnutí. S osamostatněním došlo také ke změnám v oblasti ekonomiky, kdy se organizace musela naučit nakládat se svým majetkem a přijmout za něj odpovědnost.

Po roce 1989 začal být praktikován demokratický princip ve volbě zástupců do orgánů; volba probíhá zdola a existuje možnost delegáta odvolat. Před rokem 1989 bylo složení orgánů PO SSM ovlivňováno SSM. Co však zůstalo zachováno, je organizační výstavba základních jednotek. V čele pionýrské skupiny je statutární orgán – skupinový vedoucí, jemu jsou podřízeni vedoucí a instruktoři jednotlivých oddílů. Rozdíl je ovšem v tom, že v dnešní době jsou vedoucí skupin dobrovolníky, zatímco před rokem 1989 byli zpravidla profesionálními placenými pracovníky, které zaměstnávala škola. S tímto zlomem souvisí i změna vztahu ke škole, kdy po revoluci byly pionýrské skupiny zpravidla nuceny opustit školní prostory, což je v jasném kontrastu k poškoštěné PO SSM. Změna se projevila také v oblasti členství, kdy členy PO SSM mohly být pouze děti, zatímco členy občanského sdružení Pionýr jsou i dospělí, kteří se na činnosti podílejí.

Dle výpovědí respondentů usuzuji, že jako klíčový zlom vnímali politickou nezávislost obnoveného Pionýra. Programová náplň a přímá práce s dětmi je naopak vnímána jako kontinuitní, tedy jako něco, čeho se změna režimu nedotkla. Položení důrazu na kvalitní činnost s dětmi tedy v našem případě může představovat účinnou strategii, jak se vyrovnat se zlomem.

Ohlédneme-li se za občanským sdružením Pionýr po dvaceti letech jeho existence, můžeme konstatovat výrazný prvek kontinuity: fakt, že organizace navzdory počátečním obtížím přetrvala do dnešní doby, vytvořila si zázemí pro činnost a je třetí největší organizací v oblasti práce s dětmi a mládeží.

Používání zdrojů vytvořených v minulosti k udržení se v novém politickém kontextu, doprovázené odmítnutím předcházející politické identity. Tyto vlastnosti přisuzuje Sandrine

Devaux mimo jiné i Pionýru (Devaux, 2005, s. 121). Zároveň vyzdvihuje jeho jedinečnost v několika ohledech: přetrvání organizace v postkomunistické společnosti, potřeba jisté kontinuity s minulostí a významná pozice v oblasti aktivit pro mládež v dnešní době (Devaux, 2005, s. 122). Devaux hovoří o tom, že v případě transformace Pionýra nedošlo ani tak k radikálnímu přerušení, ale spíše k redefinování skutečnosti a adaptaci sociálních uspořádání získaných před rokem 1989 (Devaux, 2005, s. 151, 153). Přestože Devaux nezachycuje všechny aspekty zlomu a kontinuity, které jsem v průběhu analýzy dat objevila, považuji její tvrzení za výstižné a na základě výpovědí respondentů konstatuji, že s ním lze v podstatě souhlasit.

Seznam použitých zkratek

CK PP	Celostátní konference pionýrských pracovníků
ČRDM	Česká rada dětí a mládeže
ČRP	Česká rada Pionýra
ČSM	Československý svaz mládeže
KOP	Krajská organizace Pionýra
KRP	Krajská rada Pionýra
KSČ	Komunistická strana Československa
MR PO SSM	Městská rada Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
ORP	Okresní rada Pionýra
OR PO SSM	Oblastní rada Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže
PFR P	Přípravná federální rada Pionýra
PO ČSM	Pionýrská organizace Československého svazu mládeže
PO SSM	Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže
PS	Pionýrská skupina
RK KRP	Revizní komise Krajské rady Pionýra
ROH	Revoluční odborové hnutí
SSM	Socialistický svaz mládeže
ÚR Čs. pionýra	Ústřední rada Československého Pionýra
ÚR PO ČSM	Ústřední rada Pionýrské organizace Československého svazu mládeže
ÚR PO SSM	Ústřední rada Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže
ÚV ČSM	Ústřední výbor Československého svazu mládeže
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚR PO	Ústřední rada Pionýrské organizace

Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura:

Bělina, Pavel a kol. 1993. *Dějiny zemí koruny české*. Praha: Paseka.

Bělohávek, Martin. 1999. *Tudy šla historie*. Mozaika Listopad 1999.

Bělohávek, Martin. 2005. *Kdo to tehdy rozhodl?* Mozaika Leden 2005.

Cuhrová, Libuše. 2002. *Dvacet let ve stínu*. In: Miroslav Vaněk (Ed.). *Ostrůvky svobody Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Votobia Praha, s. 145-174.

Černá, Irena, Martin Bělohávek. 2001. *Pionýr 1968 – 1970*. Praha: Česká rada Pionýra.

Česká rada dětí a mládeže (ČRDM). 2008. *Mládež České republiky: Informační publikace o dětech a mládeži v České republice*. Praha: ČRDM.

Člověk v tísní. 2010. *Mýty o socialistických časech*. Praha: Člověk v tísní.

Čmolík, Otto. 1955. *Ustanovení o Pionýrské organizaci ČSM a jeho výklad*. Praha: Mladá fronta.

Čmolík, Otto a kol. 1983. *Kapitoly z dějin pionýrské organizace v Československu*. Praha: Mladá fronta.

Devaux, Sandrine. 2005. *Engagements associatifs et postcommunisme. Le cas de la République tchèque*. Paris: BELLIN. Překlad: vlastní.

Frič, Pavol, Rochdi Goulli. 2001. *Neziskový sektor v České republice*. Praha: Eurolex Bohemia.

Frič, Pavol a kol. 2001. *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: Výsledky výzkumu NROS a AGNES*. Praha: NROS, AGNES.

Frič, Pavol. 2004. *Politický vývoj ve střední Evropě po r. 1989 a jeho dopad na neziskový sektor*. Praha: UK FSV CESES.

Frič, Pavol, Tereza Pospíšilová a kol. 2010. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: AGNES.

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hodgkinson, Virginia A. 2003. *Volunteering in Global Perspective*. In: Paul Dekker and Loek Halman (Eds.). *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic, s. 35-53. Překlad: vlastní.

Hofbauer, Břetislav. 1985. *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu*. Praha: Mladá fronta.

Juknevičius, Stanislovas, Aida Savicka. 2003. *From Restitution to Innovation: Volunteering in Postcommunist Countries*. In: Paul Dekker and Loek Halman (Eds.). *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic, s. 127-142. Překlad: vlastní.

Krtička, Karel, Martin Bělohávek. 2008. „Fakta o vývoji pionýrského hnutí v České republice 1949-1990“. Mozaika Březen 2008. Příloha.

Lés, Eva. 1994. *The Voluntary Sector in Post-Communist East Central Europe*. Washington DC: CIVICUS. Překlad: vlastní.

Müller, Karel. 2002. *Češi a občanská společnost: Pojem, problémy, východiska*. Praha: TRITON.

Pokorný, Vítězslav. 1984. *Kronika 35 let budování jednotné dětské a mládežnické organizace v Československu*. Praha: Mladá fronta.

Sobotková, Jitka. 2009. *Slavnosti a oslavy v komunistickém Československu*. In: Miroslav Vaněk (Ed.). *Obyčejní lidé...?!: Pohled do života tzv. mlčící většiny*. Praha: Academia, s. 398-429.

Šturma, Jaroslav. 2004. *Co se událo a o co šlo v pionýrské organizaci v letech 1967 – 1969*. Praha: Pionýr.

Švaříček, Roman, Klára Šedřová. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál.

Toman, Vlastislav. 2005. *Zapomenutá historie – Pionýrské zájmové kluby (1960 – 1973)*. Praha: Pionýr.

Ústřední výbor ČSM (ÚV ČSM). 1949. *Zakládáme pionýrské oddíly*. Praha: ÚV ČSM

Škarabelová, Simona. 2005. *Vymezení pojmu nestátní nezisková organizace*. In: Simona Škarabelová (Ed.). *Definice neziskového sektoru*. Brno: CVNS.

Vaněk, Miroslav. 2001. *Poválečný stav*. In: Pavol Frič, Rochdi Goulli. *Neziskový sektor v České republice*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 46 – 53.

Voicu, Malina, Bogdan Voicu. 2003. *Volunteering in Romania: A Rara Avis*. In: Paul Dekker and Loek Halman (Eds.). *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic, s. 143-159. Překlad: vlastní.

Analyzované dokumenty:

Česká rada dětí a mládeže (ČRD M). 1998. *Zakládací listina České rady dětí a mládeže*. Praha: ČRD M.

Česká rada dětí a mládeže (ČRD M). 2009. *Výroční zpráva 2009*. Praha: ČRD M.

Česká rada Pionýra (ČRP). 1990. *Kdo jsme? Odkud a kam jdeme? Závěry z jednání sekce semináře*. Praha: 1990.

Česká rada Pionýra (ČRP). 1992. *Stanovisko k současné kampani vedené proti občanskému sdružení Pionýr*. Praha: 1992.

Česká rada Pionýra (ČRP). 1993a. *Stanovisko I. výročního zasedání České rady Pionýra k další spolupráci se slovenskou organizací Pionier*. s.l.: ČRP.

Česká rada Pionýra (ČRP). 1993b. *Tohle stojí za to vědět. Pracovní materiál pro jednání I. VZ ČRP*. s.l.: ČRP.

Česká rada Pionýra (ČRP). 1993c. *Informace k „majetku bývalé PO SSM“*. s.l.: ČRP.

Česká rada Pionýra (ČRP). 1999. *Historické ohlédnutí za pionýrským hnutím. Názor České rady Pionýra*. s.l.: ČRP.

Česká rada Pionýra (ČRP). 2010. *Prohlášení České rady Pionýra k 20. výročí obnovení samostatné organizace Pionýr*. s.l.: ČRP.

Důvodová zpráva k návrhu ústavního zákona. 1990. (Důvodová zpráva, 1990).

Ministerstvo školství, věd a umění. 1949. *Věstník Ministerstva školství, věd a umění. Sešit 9*. Praha: Ministerstvo školství, věd a umění.

Nejvyšší kontrolní úřad (NKÚ). 2006. *Nemovitý majetek státu spravovaný Fondem dětí a mládeže „v likvidaci“*. Věstník NKÚ 2006.

Pionýr. 1968. *Program Pionýra*. Praha: Pionýr.

Pionýr. 1970. *Programové prohlášení Pionýra*. Praha: Pionýr.

Pionýr. 1990a. *Prozatímní statut Pionýra*. Brno: Pionýr.

Pionýr. 1990b. *Prozatímní Programové zásady Pionýra*. Brno: Pionýr.

Pionýr. 1990c. *Tisková zpráva z Mimořádné celostátní konference pionýrských pracovníků*. Pionýr: Brno.

Pionýr. 1990d. *Nástin stavu organizace Pionýr půl roku po mimořádné celostátní konferenci pionýrských pracovníků a náměty k východiskům*. s.l.: Pionýr

Pionýr. 1991a. *Statut Pionýra*. Brno: Pionýr.

Pionýr. 1991b. *Program Pionýra*. Brno: Pionýr.

Pionýr. 2009a. *Tisková zpráva. 60. – Opravdu šedesátka*. Praha: Pionýr.

Pionýr 2009b. *Výroční zpráva 2009*. Praha: Pionýr

Pionýr. 2010a. *Statut Pionýra*. Praha: Pionýr.

Pionýr. 2010b. *Tisková zpráva: VII. výroční zasedání Pionýra*. Praha: Pionýr.

SSM. 1970. *Stanovy socialistického svazu mládeže*. Praha: SSM.

Ústřední rada Československého Pionýra (ÚR Čs. Pionýra). 1968. *Informátor č. 10*. s.l.: ÚR Čs. Pionýra.

Ústřední rada Pionýrské organizace (ÚR PO). 1968. *Programové teze Pionýrské organizace*. s.l.: ÚR PO.

Ústřední rada PO SSM (ÚR PO SSM). 1990. *Zpráva ÚR PO SSM o současné situaci v Pionýrské organizaci a její další činnosti pro mimořádnou celostátní konferenci pionýrských pracovníků*. Praha: ÚR PO SSM.

Zákon č. 497/1990 Sb. o navrácení majetku SSM lidu ČSFR.

Rozhovory:

Petr. *Pionýr*. Vedla Lenka Urmanová 29.1.2011 v Praze

Zuzana. *Pionýr*. Vedla Lenka Urmanová 30.1.2011 v Praze

Ondřej. *Pionýr*. Vedla Lenka Urmanová 22.2.2011 v Praze

Jaroslav. *Pionýr*. Vedla Lenka Urmanová 3.3.2011 v Praze

Josef. *Pionýr*. Vedla Lenka Urmanová 3.3.2011 v Praze

Alena. *Pionýr*. Vedla Lenka Urmanová 9.3.2011 v Kroměříži